

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Emíliou Kernovou

RG-50.688.0026.01.01

Dobrý deň vám želáme.

Ďakujem pekne.

A ďakujeme za to, že ste sa s nami dnes stretli. Takto na úvod vás chcem poprosiť, môžete sa nám predstaviť?

Áno, volám sa Emília Kernová, narodená v Pezinku štvrtého jedenásty tisícdeväťstodvadsaťšesť. Ale bývam teraz v Modre stále.

Bývate v Modre, aj vlastne toto interview sa...

Áno, sa...

Odohráva v Modre. Pani Kernová, my sme spolu sa pred pár týždňami stretli...

Áno.

A rozprávali sme sa a vy ste nám vtedy hovorili o vašich spomienkach z obdobia Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny.

Áno, áno.

A my sme vlastne dnes za vami prišli znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videokameru.

Áno.

A chcem sa vás tak na úvod opýtať, vy ste sa narodili v Pezinku...

Áno.

Aj ste vyrastali v Pezinku a teraz sme v tej Modre, mohli by ste nám povedať o takých vašich spomienkach, ešte keď ste boli v Pezinku, a čo sa vlastne stalo, prečo ste z toho Pezinku museli odísť?

Áno. Tak ja ako malé dievča som mala takých štyri alebo päť rokov, som rada spievala. A v Pezinku sa robili také... také zábavy kedysi. Môj otec bol legionár, väznený za to bol veľmi... Pezinok bol obyvateľmi väčšinou nemeckej národnosti, moja mama rozumela, vedela niečo toto, takže... no a... nakoľko sme rada chodili, mama ma vyfrndolila v takom kroji peknom, mama tiež, otec v legionárskej uniforme, tak sme išli na tú slávnosť. No, ale už odtiaľto sme nešli s oteckom, už nám otca zobrali... Sa to určitým ľuďom nepáčilo, že... Lebo on bol priamy účastník Štefánika, boli spolubojovníci na talianskom fronte. Uniformu ešte po ňom je v Košariskách a jednu krásnu bustu, to musím pripomenúť, to je moja srdečná záležitosť – keď mal otec päťdesiatku, si žiadal bustu Štefánikovu. A my ako deti sme sa na toto zložili. Tak sme mu tú bustu dali. A pripomeniem, že už ako dôchodkyňa so sestrou som bola v tom... na tých Košariskách v jeho múzeu a ja som tam tú jeho

sochu zbadala. Viete čo... mi nedošlo, ako sa tam tá socha dostala. Lenže my sme si dedičstvo, ja mám legitímáciu môjho otca, brat jeden mal vyznamenania a tretí brat si zobral túto bustu, on to tam daroval. Tak s tým je to tak... keď sme išli na Košariská, na Brezovú, vždy bola tam položená kytica. No, s tým... no a nakoľko on bol s tým skutočne celou dušou a srdcom tým legionárom, tak mal celoživotné problémy v tom Pezinku. Tam sme mali dosť neprajných susedov, oni boli dosť... teda boli Nemci samozrejme, no... S tým mal vždycky výstrahu, pred nami bol stĺp elektrický, že on bude na tom stĺpe niekedy visieť. Takže párkrát sa stalo, že v Pezinku, keď otec robil jeho prácu, on robil vršky topánok, ako obuvník, šil nové topánky, tak sme chodili kupovať k pánu Adlerovi do Pezinka kože. Tie krásne, na topánky. A oni mali jedno pekné dievčatko, Alicka sa volala, v tých rokoch, ako ja som bola. Ona nikam nechodila, ona mala trochu očko také postihnuté, tak nikam nechodila, ale párkrát sa vypýtala, či môže ísť k nám do záhrady sa hrať, tak pán Adler že áno: „Však strýko Vinco ťa dovezie,“ ako môj otec. Bol na to spoľahlivý. A chodievali tam sa za nami hrať, čo my sme nechceli tých uličanov, nakoľko oni boli Hitlerjugend, väčšina detí po ceste, a takto... ale došiel tam jeden chlapec... viacerí, vtedy boli traja, a videl tam toto židovské dievčatko a on sa došiel nasilu medzi nás hrať. My sme ho odmietli, že my sme sa tam takú nožikovú hru hrali na tom trávniku, a on ju chytil za hlavu, doslova za hlavu a ju... môžem to tak povedať? Opradol. Môj otec mal vzadu dielňu, aby na nás videl do tej záhrady a on to zbadal, tak on toho chlapca vyfackoval.

A to urobil ten chlapec tej dcérke toho pána Adlera?

Nie... tej dcérke.

Dcérke pána Adlera?

Áno. Áno.

A...?

To bolo pol štvrtej, pol štvrtej to bolo a už večer bol šupák pred nami. Nám tatu zobrali a nebolo ho.

A kam ho zobrali, kto ho zobral?

HG.

HG je kto?

Hlinková garda. A títo nemeckí...

Hlinková garda z Pezinka?

Áno. Áno...

Hm. Aj spomínate si konkrétne, kto... akí ľudia to boli? Kto to bol?

No tak, to boli tam od mesta, my sme bývali hore, tam ako sa ide na antimonit, na tú... na Bielenisko, takže to bol druhý... ale to šupacie auto to si pamätám veľmi dobre. Malý, tlstý pán, to bola HG, a taký vyšší to bol nemecký vojak. No dva dni tam bol, potom sme sa dozvedeli, že nie je na okresnom súde, ale že je na cajle v takom... taký ubytovací priestor tam bol pre... pre takýchto... čo ja viem, ako by som to povedala? Nie väzňov, on nebol väzeň, ale takých záchytkovej no... No ale boli sme hlboko veriaci, my ako evanjelici a mala som krstných rodičov, čo pracovali v cirkevnom zbore a videli, pán farár Žarnovický, to je... to je pre mňa taká krásna, že... on počul, čo na nás chystajú tí

nemeckí oní, tak povedal môjmu otcovi a teda tej mojej krstnej mame, že: „Musíme tých Kapcových dať odtiaľto z Pezinka preč, lebo oni sú... ho... chystaní, že ho obesia na ten stĺp pre výstrahu.“

A kto... kto to chystal?

Tí nemeckí oní tam, čo to boli. Čo ja viem, ako sa to volalo? Neviem to už ani... som mala osem... ani nie osem rokov som mala.

A to boli nemeckí vojaci?

Vojaci, áno. Áno.

Ktorí prišli z Nemecka, alebo ktorí boli tuto u vás v Pezinku?

Boli to... tak, myslím, že to boli tak Modra... Modra a Grunawa, to je čisto nemecká a tam... tam sa to nenávidelo skrátka, viete? Tam sa to nenávidelo, to bolo...

Takže to bolo...?

To my sme museli takto sa schovať za bránu, lebo keď...

To boli Nemci...

Nemci.

Ktorí žili tu.

Oni tu áno, áno.

Tu žili ako obyvatelia, áno?

Áno, áno. No... no...

A keď ste vraveli...

A potom ten pán farár Žarnovický povedal tej mojej krstnej, že vybaví do Modry do sirotinca nejakú robotu pre mojich rodičov a že musíme odtiaľ odísť. Tak aj bolo. Krstný otec mal koňa, naložili, päť detí nás bolo, na voz a nejaké tie najpotrebnejšie veci od mojich starých rodičov a išli sme tam. No a tam sa začal...

Chcem sa ešte vrátiť, ešte než začnete hovoriť o tom, ako ste sa presťahovali.

Áno.

Ešte k tým situáciám v Pezinku...

Áno.

Keď toho vášho otecka... ste vraveli, že ho teda, bol taký prenasledovaný a aj ho... prišli pre neho, zatkli ho, odviedli ho. Ste vraveli, že tá jedna situácia s tým dievčatkom, keď on teda vlastne sa vložil do toho konfliktu s tým...

Áno, áno.

S tým chlapcom z toho Hitlerjugend. Hovorili ste, že prišli pre neho, že jeden bol teda tá Hlinková garda a druhý bol ten nemecký...

Taký, esesáci alebo ja neviem ako sa to...?

Vojak... esesák?

Nemeckí vojaci to boli.

Hm. A ako ste vedeli, že kto to je?

No nedajbože sa priblížiť, lebo to sú... Viete, ako sme im hovorili? Hujdri.

Hujdri?

Hujdri. Neviem, čo to znamená, ja neviem či je to špatné slovo, ale to vždycky bolo u nás: „Už idú hujdri, pozor!“

Aha.

Tak sme sa schovávali pred nimi. A fakt, že doteraz neviem, čo to slovo znamená.

Hm.

Hujdri...

A podľa čoho ste poznali, že jeden bol z tej Hlinkovej gardy a druhý bol Nemec?

No uniformu mal.

Boli oblečení v uniformách?

No pravda.

Hm.

Ten hlinkovský, ten mal čiernu tú šiltovku, čiernu tu one... tú slovenskú ten... slovenský nie teraz, ale čo mali tá Hlinková garda. No a tí nemeckí, tí mali zelené, tiež mal tú brigádirku a ten taký chlapec tam bol, ale to neviem, či bol Pezinčan, ten mal takú škoricovú uniformu, také biele tieto, štrimfle alebo čo sú to, podkolenky, krátke gate a...

To bol ten chlapec z toho Hitlerjugendu?

To... to, to...

Bol oblečený v takej...?

Áno, áno.

V takej rovnošate ich.

Áno.

Aha.

No. A on tých Adlerov poznal z toho námestia. On tam niekde, tam bolo to, to námestie bolo čisto nemecké. A tam ten pán Kohn mal tak pri tom dolnom kostole, to vidím ako teraz, tam mal ten veľký obchod s kožou.

Pán Kohn?

Pán Kohn, áno.

Hm. Lebo spomínali ste pána Adlera...

Adlera. A! Adler bol kožou a Kohn ten mal železiarstvo.

Aha.

Ale sa chodilo aj tam aj tam kupovať, lebo otec potreboval aj tie drevené klinčky, čo robil aj opravu obuvi... alebo také pliešky, to som chodila s ním vždycky na nákup ja ako dievča, si ma dal na bicykel a...

Hm.

No...

Takže pán Adler a pán Kohn boli...?

To bolo vedľa...

To boli obchodníci, oni boli židia obidvaja?

Áno, obidvaja, obidvaja.

Hm.

A ešte som mala jednu Estiku. Bože to mi vypadlo. On bol advokát, ale tak keď idem okolo toho ich domu, ako bol okresný súd, tak my sme chodili spolu potom ako staršie dievčence do školy v tom Pezinku, tuším druháčka, tretiačka som bola. A k nim som sa chodila hrať.

Takže to bola ďalšia vaša židovská kamarátka, s ktorou ste sa hrávali?

Áno.

V Pezinku?

A viete čo, ja som dostala taký... taký prízvuk, „Židula.“ Mne inak, mne inak ani nehovorili na ulici, len „Židula,“ cha... cha.. cha...

A to kvôli tomu...

Áno.

Že ste sa s tými židovskými dievčatami kamarátili?

Stále tam, stále tam. Ja neviem, tam boli všetko... Čo ja viem, naši nás nechceli pustiť medzi tie druhé decká, my sme mali veľké... takú záhradu, tam bol trávnik, tam sme sa hrávali, studňa uzavretá... no...

A toto, čo ste hovorili o tej situácii s tou dcérkou toho pána Adlera...

Áno.

Vedeli by ste si spomenúť, v ktorom roku to bolo? Tak zhruba?

Ja som mala vtedy... šesť? Päť rokov? Šesť rokov? Také dievčatko, čo ja viem také krpaľa...
S bábikami...

Už ste chodili do školy?

Nie. Nie, nie, nie, nie, nie. Nechodili. Viem, že som sa s ňou s tými bábikami hrávala, tak sme si
z handier také robili, ony vtedy neboli bábiky...

**Lebo snažím sa, si to zaradiť do takého časového rámca nejakého, lebo vy ste sa narodili
v tisícdeväťstodvadsaťšesť...**

Šesť. Áno...

Takže keď ste mali šesť rokov...

Šesť, sedem rokov.

To bolo tisícdeväťstotridsať...?

Tridsaťosem? Nie...

Tak to už ste boli staršia potom.

To už som bola staršia.

V tridsiatom ôsmom ste mali dvanásť, hej?

Áno. Ale to bolo menej.

To bolo ešte skôr, hej?

Ešte skorej, no. To bolo... už vo dvanástich rokoch ja už som chodila s touto... jak sa volala toho
právnik...? Boženka sa volala. A tá druhá... a Eda malý. Edmunda ešte mali, chlapca. Na to sa už
nepamätám vidíte.

Hm.

Len vždy si spomeniem, keď idem okolo, že tam som chodievala do toho domu sa hrať.

**Ale bolo to teda ešte pred tým rokom tisícdeväťstotridsaťosem, takže to vlastne bolo ešte počas
prvej Československej republiky...**

Áno, áno.

Hej?

Áno, áno, áno.

A vtedy už tu bol Hitlerjugend v Pezinku?

Nie, neskorej to bolo. To bolo neskoro. No Nemci tam boli, to áno, ale či to patrilo už do toho... to neviem.

Hm.

Ale tak ho mám na tom, že má takú škoricovú uniformu, topánky... Viem, že moji starší bratia sa s ním... neradi... alebo jeden ten starší brat, to bol taký vrták, on ho vždycky odohnal preč, no. No tak... bola taká určitá nenávisť to tam v tej ulici. No... my sme...

A na základe čoho bola tá nenávisť? Na základe nejakých národnostných rozbrojov?

Áno.

Alebo...?

Národnosť, áno.

Tak?

Presne. No, naša mama keď chcela si ísť zarobiť do vinohradu, tak nemohla ísť k Nemcom robiť.

A prečo nie?

No pretože bol otec legionár.

A čo to... čo to vlastne znamenalo, vysvetlite nám viacej okolo toho, čo to... čo to bolo, že bol legionár? On bojoval v...?

Áno, za Štefánikov... za prvej Československej republiky.

Hm. Takže on bojoval v Prvej svetovej vojne ešte, áno?

Áno, to mám aj legitimáciu ešte po ňom, všetko, to bola vtedy osobnosť.

A bol vlastne vojakom v tej Štefánikovej...

Priamy...

Légii...

Účastník, s ním bojoval.

Priamo so Štefánikom ako s...?

Priamo.

S veliteľom...

Priamo, lebo keď išiel on do Ivanky, keď bolo prezradené, že on ide, tak sa lúčili a tie slova mám doteraz. Štefánik povedal: „Dovidenia bratia,“ a títo vojaci hovorili: „Ty sa nevrátiš...“

A vtedy Štefánik išiel od... on išiel z Talianska...

Z Talianska.

Na Slovensko.

Áno.

Hm.

Áno.

A môžete nám vysvetliť aj kto bol Štefánik?

Jaj, no to je osobnosť... v celej Československej republike. A chcela som aj doniesť tie... čo je Bradlo... to... to neviem, či to vy tak budete vedieť. On bol za Československú republiku najväčší generál. Najväčší generál on bol. A ináč bol... v súkromí bol ten... hviezdy a také, tie všelijaké... Lebo tú knižku, čo ja mám po otcovi, tak...

Áno.

To bola osobnosť. My keď sme išli na Bradlo, aj z Bradla mám jednu takú spomienku. Pán prezident Gašparovič tam bol a ja som zase len v tej uni... v tom kroji bola. To je moja taká pýcha.

Hm. A Bradlo je čo?

No to je tá veľká mohyla pri Košariskách, kde je pochovaný Štefánik. „Na tom Bradle na vysokom, tam je môj hrad, tam som si,“ ...nemôžem to hovoriť.

Takže váš otecko bol priamy účastník tej armády Štefánikovej...

Áno, áno.

Bojoval s ním...

Áno.

V Prvej svetovej vojne a vlastne z tohoto dôvodu bol aj v takej nemilosti v tom Pezinku, že on bol ten legionár?

Áno, čisté len toto. Tam boli traja ľudia, títo legionári. No... A jeden tu v Modre je ešte aj pochovaný.

A čo vlastne mali proti nemu, prečo im to tak prekážalo?

No oni mali Hitlera. A my sme mali Štefánika. Viete... tak to bolo to.

Takže vlastne tí pezinskí Nemci, oni boli vlastne aj takí proti Československu?

No samozrejme. Pezinčania, no to tam.. bolo niečo strašné bývať. Oni keď išli v uniformách a po ulici našej, sa to volalo Paknhort, po nemecky sa to volalo, to je Zámocká ulica teraz, tam sme mali dom a my sme sa schovávali pred tými ľuďmi.

Čoho ste sa báli?

Aj pľuli na nás, ako by sme my boli nejakí čo ja neviem čo... takže to, to sú... čisto rasistické to bolo vtedy.

Hm. Takže prechádzali sa v uniformách po Pezinku?

Áno, áno. Áno, áno, áno.

Aké to mali uniformy?

No tie, čo som hovorila, také typicky nemecké. Ten... to sme im hovorili Hitlerjugend, tej mládeži, SS alebo čo to bolo, tí dospelí vojaci...

Hm.

Esesáci, áno, áno. No...

A v Hlinkovej garde kto bol?

Cha... cha... cha... cha... To boli zas náboženský druhí... To... To...

Tam bol kto, že podľa náboženstva?

Katolícka cirkev tam bola, a tí, tí sa tam tak... tak proti sebe, neviem, no... Poviem vám takú príhodu, mali sme druhých susedov, tí sa volali Hangerovci alebo tak nejako a moja mama s... teda mám sestru... A trebárs sme boli tak chudobní, ale mama nás vždycky do kostola obliekla veľmi pekne. Také slamené širáčiky, rovnaké červené, chlapcov vyobliekala. Tí susedovci to nemohli zniest'. Vtedy išla s vodou von, aby nás obliala. Pani drahá verte alebo nie.

A to bola vaša suseda katolíčka?

Druhá, áno, druhá. Áno.

Hm.

No, si predstavte.

Takže také...

No a potom doslova povedala že: „... širák, širák.“ Ona tak trošku to „r“ takým nemeckým oným viete. „Širák, ona musí... chudoba, ale širák.“ No... Takže ja som takýto...

A vy ste... vy ste evanjelička, vierovyznaním?

Áno, áno.

A tu v Pezinku boli Nemci aj evanjelici, alebo aj katolíci?

Áno, áno, boli aj evanjelici.

Hm.

Boli a tí sa dobre znášali takto. To, ale keď už tam došla tá druhá viera, to už tam bolo...

Takže skôr tam boli také rozbroje náboženské, ale aj...

Áno.

Aj národnostné?

Ani tak náboženské nie, ako... to Nemecko – Československé.

Hm. Takže viacej také ako národnostné?

Tak.

Hej.

Národnostné.

Takže vlastne aj tí Nemci, ktorí boli evanjelici, tak tí boli proti tomu slovenskému obyvateľstvu tak naladení viacej?

Vtedy bol ten Slovenský štát a oni tak, tak... tam bola taká tiež určitá, čo ja viem... disciplína? Alebo ako by som to povedala? Tam sa... ako by som to povedala... že tam sa málokto hlásil k tej, lebo oni boli nad... nad všetkými. Oni mohli domovú prehliadku vám spraviť, alebo čo ja viem, nejaké také to, takže... Bola taká, ako by som to povedala, taká rasová alebo aká, tá skupina.

Hm.

No.

A v Hlinkovej garde boli aj Nemci?

Nie, nie.

Nie?

Nie, nie, nie, nie, nie. To bol druhý spolok.

Tam boli Slováci národnostne?

Áno.

Slováci katolíci, hej?

Väčšinou, väčšinou, to bola Hlinková... Slovenská Hlinková garda. „Es,“ áno... Slovenská... SHG... A to boli zas Nemci.

A evanjelici neboli v Hlinkovej garde?

Nie.

Nie?

Nie, ani jeden. Nie... tento pán farár Žarnovický, to bol taký by som povedala nábožensky... tak ako tu mám, čo ich mám zobrazených v tom sirotinci, tých starých kňazov a tých zakladateľov ako Zoch a takých, zakladateľ tých...tých... no... Takže...

A vedeli by ste si spomenúť aj na nejaké také konkrétne mená tých ľudí, ktorí boli tak proti tomu vášmu oteckovi? Lebo ste vraveli, že aj keď pre neho prišli, že jeden bol z tej gardy, jeden bol teda ten Nemec... Nepamätáte si, že ako sa volali, alebo možno tí ľudia, ktorí z toho vášho susedstva boli takí nepriateľsky naladení? Vedeli by ste si vybaviť nejaké mená?

Schmidt...? Sch... Keď sa ma niekto na niečo opýta, neviem a za chvíľu to mám na jazyku. No... Bože, ako sa to volali, tí...? V mlyne čo bývali. To boli tuším... Neviem, to by som musela veľmi

rozmýšľať. S Králikovcami sme boli zadobre, Holčikovci tiež... Kto tam ešte taký býval? Cha... Ešte také dievča, ja som dosť málo vtedy chodievala von. Päť, šesťročná dievča, to si ma nepustili sami. Už potom, keď som začala chodiť do školy, školu sme mali blízko, takže...

A to už ste boli staršia ako päť, šesť rokov...

Päť, šesť rokov už som mala... šesť rokov som mala, keď som chodila s tou... nie, to bolo menej, s tou... s tou... Adlerovou. Bábiky sme šili, chlapci s nožíkmi sa tam hrali, a to sme si robili jeden druhému zle, ale... Koľko som mala rokov, keď sme došli do sirotinca? Osem...? Osem rokov? Alebo deväť?

V ktorom roku ste sa tam presťahovali?

V tridsiatom os... ôsmom...?

Myslím, že v tom predchádzajúcom rozhovore ste vraveli, že v tom roku tisícdeväťstotridsaťosem ste tam išli.

Áno.

Takže to ste mali dvanásť.

Dvanásť, no to už áno. Lebo potom, čo som bola už tuto v Modre keď už sme boli, tu som bola pri konfirmácii a tam som mala už štrnásť rokov.

Hm.

V Modre, keď som bola pri konfirmácii. Z toho sirotinca, čo sme museli ako tie deti všetko chodiť tiež tak v radoch do kostola.

Hm.

No a v tom sirotinci potom už to začínalo byť potom také rušné, lebo... Tak dlhé roky sa tam rodičia starali o tie deti, tam boli... tam boli fakticky... tuto v Modre bol pán farár, ten veľmi sa postaral o židovské deti, pán farár Gerer, on bol aj vyznamenaný veľmi. On bol záchranca, on to vlastne všetko... A potom bol ešte jeden pán farár, Gabriš a pán farár Kadlečík. To boli tri osobnosti, štyri... a jeden jediný človek ako na prácu alebo na to všetko bol môj otec s mamou, ako starostlivosť o tie budovy. Tam bolo treba ísť na nákupy, bolo treba ísť k lekárovi s tými deťmi, však tam bolo dvesto detí, maličkí, šušne ako... Tak tam bolo všeličo, pán doktor Vodička vždycky nemohol dôjsť, tak otec zobral takú káricku, deti odniesol k lekárovi, taký hodný kúsok od sirotinca, tak pod horou. Robil takéto veci. Pekára robil, obuvníka robil, všetko možné, čo sa tam dalo.

Toto nám porozprávate o chvíľočku, ja ešte si chcem doplniť ešte jednu vec, lebo pozerám sa tuto do mojich poznámok...

Áno.

Z toho nášho predchádzajúceho rozhovoru. A vy ste nám vtedy spomínali, že niektorí, ktorí boli tak proti tomu vášmu otcovi...

Hm.

Zameraní, ktorí žili tam v tom vašom susedstve, spomenuli, ste, že tam boli takí nejakí dvaja mládenci, takí nejakí výrastkovia a vraveli ste, že jeden sa volal Edo a druhý Rišo. Spomínate si?

Edo áno, na toho Eda si spomínam, na toho sa dobre pamätám, áno. Edo.

A kto to bol, ten Edo?

No to bol ten Hitlerjugend, čo to... to...

Tak to bol ten chlapec, ktorý tej dcérke pána Adlera...

Uprdol... áno, áno.

Robil zle?

Áno, áno, áno.

Takže Edo bol Nemec, áno?

No, on potom sa prefajčil, prepil, tak neviem, či mal dvadsaťosem rokov, keď zomrel. Našli ho takého...

Hm.

Ale... na toho mladšieho už sa tak nepamätám. Ten bol taký, taký blondiačik, taký mamin... Ale tento Edo, ten bol taký... taký vrták.

A mladší bol ten Rišo?

Riško.

Oni boli bratia?

Bratraci.

Bratraci.

Bratraci. V jednom dome tuším bývali, sa mi zdá, že u tých... Bratraci, Rišo bol.

A nepamätáte si priezviskom ako sa volali?

Cha... ako mi to... nie, toho sa nepamätám, nie išlo to tak do reči, že by sme decká boli vedeli. To sme si skôr také nadávky hovorili, než mená. Cha, cha, cha... to sme si skôr tie nadávky hovorili, ale...

Takže Edo dostal od vášho otca vynadané...

No nevynadané, on ho vybil, on ho vyplieskal.

Tak bitku dostal.

Tri facky mu dal. No...

A on to išiel nažalovať domov alebo... Ako potom boli, ako to zistili?

Rodičia boli Nemci...

Že teda toto sa stalo?

Dôjde domov a sa pochváli otcovi, že ho ten šuster chudobný vybil, tak samozrejme už tam boli protiklady.

Takže Edo doma nažaloval a vášho otecka prišli zobrat', áno?

Áno. Ešte sa došiel aj... aj... ako sa volal, do frasa...? Cez to humno mu ukazoval otcovi, ja neviem, ako sa volal. Zas nebudem môcť spať, budem musieť rozmýšľať, ako sa to oni volali. Naši nevedia toto... moji synovia a toto, oni niekedy pozerajú, mama, toto, hento... Ja som im to nikdy nehovorila.

Hm.

Sa ma raz pýtal pán doktor, že odkedy si tieto zápisky robím alebo čo, no ja som to dlhé roky tajila. Dlhé roky.

A prečo?

No mala som k tomu rodinný dôvod. Rodinný dôvod som mala k tomu.

Hm.

To boli určité také oné, že... taká, taká by som povedala, ani nie ďaleká rodina, ale takí... takí jedni známi... tí do mňa tak rýpali. Tak... tak... Nikdy som sa... ani nebohému mužovi som o tomto nehovorila. Poviem pravdu.

A to je také zvláštne, nie?

Hm. Je... No a ja keď to rozprávam, tak Dušan... no ešte Mirko ako tak, ale Dušan ten... ten... Keď boli chlapi, to sa nedebovalo. Keď chodili do škôl tak zase mali iné starosti, mali svoje frajerky, a tak... Teraz na tie staré kolená viete, tak človek rozmýšľa o tom svojom živote, tak mi to došlo. Ale tie lístočky, ktoré mám uložené, to sú z roku čo ja viem koľko... koľké roky... Noviny čo mám, mám židovské noviny, čoho som si odkladala, to sú z tridsiateho piateho roku, to by ste sa čudovali. Také všelijaké zápisky, trhlinky, keď som s niekým bola, notes a nejaký z novín som si utrhla alebo z nejakého papiera a už som si tam poznámky robila. Však by ste verili, že kde som sa ja s pánom Lenským zoznámila? Čo bol spevák, no? A kde bol, či to bolo v kostole, či to bolo... „Pán Lenský,“ a už to len to tam... ako žena, ako staršia pani...

Hej. A čo mali, tá vaša rodina, hovorili ste, že do vás rýpali...? Čo mali proti vám?

Tak ani nie, že by sa mi bol ľúbil ten Emil, on tak bol trošku z toho nemeckého prostredia, ale tak... tak ako taký mladý a tak sa niekedy ku mne tak šmajchloval.

To ste mali nápadníka z nemeckého prostredia?

Nápadníka, cha... cha...

Aha.

A ja som to nemohla cítiť, ja som darmo, no... Tak som to tak vždycky tajila, i fotky, čo sme mali som roztrhala. Preč... To...

Hm. Takže preto ani ste nechceli s tými vašimi spomienkami sa...?

Tak, tak.

Sa pochváliť, že...?

No.

Ako že Nemec nepriateľ, alebo ako sa to chápalo?

Nebol priateľ, nie, on tak za mnou pozeral, keď som išla do školy, vždycky tak dobehol, džubol ma (štuchol do mňa) a... Nemala som k nemu ani najmenšiu... aby som mu aspoň odpovedala.

Hm.

Lebo to pochádzalo z toho detstva, keď ten otec bol odstrkovaný. Tak nikdy som to... napríklad keď boli v sirotinci nemeckí vojaci, oni boli, podotýkam, oni boli veľmi inteligentní, lebo v sirotinci bola budova stará, tam môj otec schovával očíslovaných troch... my sme im hovorili partizáni, ja som nevedela, že oni boli ako od... do Osvienčimu alebo kde to mali ísť, potom sa u nás schovávali v tej peci, myslím, že som vám to minule hovorila.

Áno a o tom nám ešte porozprávate určite, lebo k tomu... k tomu sirotincu sa dostaneme. Ja by som ešte chcela dokončiť to vaše obdobie, kým ste boli, kým ste žili v Pezinku...

Áno.

Chcela som sa spýtať, že ste teda vraveli, ten váš otecko bol... proti nemu najmä tí nemeckí spoluobčania, susedia... Že teda sa stalo, vtedy ho prišli zobrať, tam tá... jeden bol ten hlinkovec, jeden bol nemecký vojak... Opakovala sa niekedy takáto podobná situácia?

Myslím, že dvakrát alebo trikrát sa to stalo. Dvakrát určite vieme, lebo vtedy sme boli už na posteli každý, ako deti, a sestra tá bola maličká, bolo pol deviatej, bolo to v lete, to sa pamätám... v lete. A bosé deťúrence sme utiekali: „Neberte nám tatíčka,“ to... to tuto ostane navždy.

A tam bol vtedy aký dôvod, aby ho zobrali?

No či tá... to bola tuším vtedy tá zábava. To bolo vtedy, keď bola tá zábava pomarančová, čo som vám hovorila, to som bola vtedy ešte tak menšia. Päť rokov, štyri roky...? No... Zastavilo také šupacie auto, ako pre mŕtvoly skoro...

Hm.

Keď bol pre nich nevhodný človek, tak oni také zlo robili tam.

Takže aj tak oni bez udania dôvodu vlastne...?

Tak viacej si to oni tak sledovali, ten Pezinok, kto, kde, ako... Robili aj tým židovským ľuďom dosť by som povedala, lebo ten pán Kohn on aj... aj... Aj ten pán Adler, on tak málo... málo sa tak ukazovali niekde von. K nim radi chodili kupovať ľudia. Pán Kohn, ten mal, ten mal... viacej taký spotrebný tovar, viacej druhov. Ale môj otec vždy, keď išiel tam kupovať kožu, tak druhý dom od dola, teraz je tam nejaký vinársky dom v tom Pezinku veľký, na tom mieste postavený... No tak vždycky už sa pokúpili aj také veci domov, keď mama kázala niečo kúpiť...

Hm.

Ale oni nevychádzali von, títo ľudia. Oni boli tak, tak v ústraní.

Báli sa tých nemeckých....?

Áno, áno.

Aj ste videli, že by im boli robili nejaké také neprijemnosti?

No... toto námestie pezinské, to bol samý obchod dookola, to sa pamätám. A to jeden druhému si... buď namaľovali hviezdu židovskú, tam im spravili, alebo ošpliechali tam nejakým vápnom, alebo také veci sa tam robili.

A to ste videli, ako tam bola tá židovská hviezda namaľovaná?

Áno, áno, áno. Áno, áno. Také... áno.

Hej.

Pán Adler musel nosiť vtedy židovskú hviezdu.

Nosili tie označenia?

No pravdaže.

Hm.

Nosili.

Aj tá dcérka to musela nosiť?

Áno.

Aj keď ste sa spolu stretli, tak to...?

To oni to museli mať... na chrbte.

Tiež ju mala... Na chrbte?

Na chrbte. Na chrbte. Žltú židovskú hviezdu.

A to, čo ste spomínali, tú oranžovú zábavu...

No pomarančová...

Čo to bolo? Pardon, pomarančová...

No to bola... aká to bola organizácia: „My sme dievky pevnej vôle, ako dub ten storočný, sviežosť, bystrosť vždycky býva u nás dievok z Jednoty.“ (v českom jazyku povedané) To viem aj pieseň je taká, no. No...znelo... tak by som povedala... som stará babka a ja si to bárs kedy zanôtim. Takže to bola taká jednota týchto,... tak utláčaných alebo ako by som povedala, takých... Poviem to tak, že ako keby to bola taká, taký chudobnejší ten... lebo títo Nemci boli bohatí, toto boli takí, takí vyšší... vyšší oní. My sme boli tak, tak trošku utláčaná... Preto sa to všetko, aj ten odsun do toho sirotinca a to všetko tak robilo.

Takže pomarančovú zábavu organizovala nejaká taká... nejaký spolok?

Tá Jednota.

Hej.

No áno, áno. Áno.

Hm. A tam ste chodi...

RTJ, Robotnícka telocvičná jednota. Cha... cha... cha...

Tak a sme na to prišli.

A už to je tu. „My sme dívky pevné vôle a jako dub ten staletí. Sviežost, bystrost vždycky bývá u nás dívek z Jednoty. Ráznym krokem, hlavu zpříma...“ („My sme dievky pevnej vôle, ako dub ten storočný, sviežosť, bystrosť vždycky býva u nás dievok z Jednoty. Ráznym krokom, hlavu vzpriamene...“ Cha.. cha... Pán profesor, nepočúvajte, lebo poviete, čo tá baba si tu, nôti. Ja i v tom bufete si voľakedy zaspievam.

Hej. Tak ale vidíte, spomenuli ste si na takú pesničku...

Áno.

Ktorá súvisí s týmito udalosťami, o ktorých sa rozprávame.

Áno! A ešte jednu pesničku, ale to až potom o sirotinci, zase ako si deti vymysleli, lebo tam bola taká jednotvárna strava - „Čaj, bryndza, fuška, chlieb, zemiaky, kapusta,“ a to je naša dobrá večera. Cha... cha... cha... to...

Hej.

No...

A nespomínate si, že by aj napríklad tá hlinková garda mala nejaké také svoje piesne?

Oni mali svoje, há počkajte ho...

V Pezinku?

Ale áno. Fi! „Sme Hlinková garda... sme slovenská stráž, Hlinka je náš otec, Tiso vodca náš...“ – „Kto nie je s nami, je proti...?“ (spev) Ďalej neviem.... Cha... cha... cha... neviem, neviem... A....

Momentík.

Môžem povedať?

Len iba mali sme tú takú poznámočku, že utekáte nám z obrazu, lebo vy ste taká živá osoba...

Cha... Cha... Cha...!

Cha... Cha... Cha...!

Tak dostal Michal inštrukciu, aby vás dobre sledoval.

Dobre, dobre.

A to ste počuli pri akej príležitosti?

No to sa tam stále spievalo po uliciach. To bola ranná modlitba po ulici, no. A ešte aj tá nemecká mi tak utkvela, ale... neviem...

Takže aj tí Nemci mali nejaké také piesne svoje, ktoré spievali?

Áno, áno. No...

A kedy...

Keď išli do školy, to všetko muselo ísť...

Kráčali do školy a spievali?

Áno, áno. Áno, áno.

To boli tí...

To boli postrach ulice.

Z tých Hitlerjugend tí...?

Áno.

Tie deti?

Áno, áno. To bol postrach ulice. Ako sme ich počuli, už... už bolo...: „Idú hujdri...“ Ale neviem, čo je to slovo, nehovorím niečo špatne (hanlivé)? Cha... cha... cha...

Neviem ani.

No...

A gardisti tiež mali nejaké také prehliadky, pochody alebo také niečo?

Áno, áno. Áno, áno, áno. No... A mali ten stĺp pred nami vyčlenený, že budú mať radosť niekedy, keď tam bude Kapec visieť na ňom, že obesený... No... Moja mama si strašne mnoho prežila v týchto veciach...

A pri akých príležitostiach zvykli tí gardisti takto spievať a pochodovať? Spomínate si?

Sa pamätám jeden raz, ale to bolo na prvého mája, oni neznášali tento... tento... tú oslavu toho... toho chudobnejšieho národa.

Hm.

A to oni išli vždycky potom také tlupy týchto chalanov. Nemali radi prvý máj, nemali, kdežto u nás, my sme išli s takými zástavkami, kvetinkami... Ja mám takú fotku jednu hentam, čo som ako Slovenka oblečená v tom kroji, „Vítame vás,“ neviem, čo to bolo, no tak... no neviem, či som tam mala päť rokov...

Hej.

A tú fotku si tak strážim, opatrujem...

A tí, čo boli proti vám na toho prvého mája, tí chalani, tí čo robili?

No tak čo... ošpliechali nás, alebo opl'uli, alebo takéto oné. Ale ináč chodili do školy, učili sa dobre, to bol vinohradnícky kraj, tam väčšinou sa robilo vo vinohradoch, takže... Ináč by sme neboli mali s nimi až taký zlý, len to im nejako nelichotilo, že ten otec bol ten legionár.

Takže to im tak najviac úplne...?

No, ešte ako otec bol obuvník, robil nové, a poniže nás... ako sa on volal, bol tiež obuvník. A k nám chodili, lebo naši mali, päť detí nás bolo a oni nemali, boli bezdetní manželia, tí nám trochu tak robili napriek, že keď k nám niekto išiel, že ich odhováral, ale to nebolo tak ani rasistické, ale takého... živnostníci to boli, lebo tak sa hovorilo týmto...

Hm.

Malým opravárom alebo tak. Živnostníci. No... takže to... Tam aj ten pán Adler a tiež, čo boli niektorí, tí obchody, tí nemali pomaľované obchody nejakými heslami alebo hviezdami židovskými, a tento chudáčisko, ten to mal každú chvíľu tam pomaľované, nuž bol žid, tak...

A tie iné obchody boli tiež židovské, čo neboli pomaľované?

Tam boli len dvaja, bol pán Adler, pán Kohn. A metráž bola pani... Bože! Elsa, ideme k Elsi... Ale ako sa volala...? Lisa alebo Elsi. Tak to bolo.

To bola majiteľka obchodu.

Áno, metráže, čo...

A tiež bola židovka?

Židovka, áno. Áno, taká staršia pani, takto silná bola. Tak keď mala niekedy niečo vyblednuté z výkladu, tak to dala našej mame. Cha, cha, cha... Takže takto sme sa poznali, no.

Hej, hej, hej. V Pezinku na námestí boli tri židovské obchody, hej?

Áno, áno. Áno.

A kedy to začalo, že začali tam mať tie židovské hviezdy pomaľované? Či mali to stále, alebo prišlo len také obdobie?

Nie, len počas židovskej... ako ich začali brať. No...

Kedy to bolo, bolo to ešte za Československa, alebo až keď vznikol Slovenský štát?

Slovenský štát. To za Československa, to si naši ubránili. To by sa nebolo stalo. Slovenský štát až bol. Vtedy sa robili také...

A ako si vy spomínate na vznik Slovenského štátu?

Ani nepamätám, čo by to...

Nebola to nejaká taká udalosť, že by ľudia...

Nie.

Boli nejako oslavovali alebo niečo v škole že by ste mali?

Nie, to sa vtedy tak nejak... čo ja viem...

Nejaké nové veci, že ste sa vtedy...?

Nie, vtedy už som bývala v sirotinci, tak tam sme mali cirkevné záležitosti všetko, takže tam sa tieto štátne už... potom, keď sa s tými židmi schovávalo, tak to už si tak viacej pamätám.

Hm.

Tam som bola zainteresovaná s tým, že... fakticky ja som ani nevedela, že koho prevážam a ako.

Hej. Skôr ako sa k tomu dostaneme, porozprávajte nám, že prečo vy ste vlastne odišli z toho Pezinka a čo sa teda stalo, keď ste odišli z toho Pezinka, kam ste odišli?

No ja som to aj si v takých zápiskoch napísala, s tým, že my sme boli od Pezinka odlúčení, tým nám pán farár Žarnovický len jedno veľmi dobré spravil, že sme mohli pokračovať v živote v Modre. To bolo všetko.

Takže...

A tam už tie deti sme boli, no tak tak medzi druhými deťmi, my sme nesmeli robiť rozdiel, my sme mali byť zvlášť...

Odišli ste z Pezinka...

Áno.

Do...

Do Modry, áno.

Do Modry.

Do Modry.

A prečo ste odišli?

Za lepší život. Aby si mama a otec zachránili svoje deti. O to, o to sa išlo. Nás bolo päť a niekedy bolo aj tak našim povedané, že chudoba a že deti... toľko detí... Pán, ako sa volal, z Královej, čo to mal ten obchod, ten mal až jedenásť detí. A to nie je, že...

Takže vlastne celá rodina, vaši rodičia a celá rodina ste odišli do tej Modry.

Áno.

Kto... kto tam bol? Kto boli vaši súrodenci?

Najstarší bol Vinco, ten bol automechanik, a tiež bol prenasledovaný, lebo on mal taxík, Nemcov nechcel voziť. Oni mali síce svojich, ale keď mali vypité, tiež by sa boli taxikovali, ale neplatili. Tak niekedy sa schovával, povedal... no... Potom bol Milanko, ten bol starší odo mňa, ten má teraz deväťdesiatdva, najstarší zomrel už.... No potom som ja. Lajko, toho som vždycky dávala do súvislosti s tým židovských chlapcom, čo som prevážala. Keď som prevážala tohoto Karolka Langera

z Trnavy, a... „Kto je to?“ – „Das ist meine Bruder...“ – „Ako sa volá?“ – „Ludvík...“ Cha, cha, cha... A to som prevážala židovské dieťa. On bol taký... tam ho mám na fotke, tak podobní v tej tváričke si boli. Tak...

Takže vy ste boli jediná dcéra, jediné dievča?

Potom bola až najmladšia sestra...

Ešte ste mali najmladšiu sestru.

Lajko bol mladší brat, čo som ho... tá súvislosť tej podoby, čo bola.

Hej.

To bol mladší od mňa a potom je sestra, tá je teraz veľmi chorá chudera, dostala Alzheimeru... čiperná úradníčka, výborná pracovníčka, no... Teraz povie mi: „Prosím ťa, kto si ty?“

Mm...

No...

Takže vraveli ste, že vám to vaše sťahovanie do tej Modry vybavil pán farár Žarnovický...

Žarnovický, áno.

Hej? Hm.

A on má syna tuná v Modre... Čo mi niečo padá či nie? On má tuná syna v Modre, ale mal porážku, býva zhodou okolností vedľa môjho toho mladšieho syna. Veľmi dobrí ľudia, ona je tiež doktorka, ale nejakých... aj pani doktorka Bibsová, tam chodí na tieto naše podujatia cirkevné... No a pokým on bol pri zmysloch, tento pán Haraha, Žarnovického syn, tak sme si veľmi rada o tom porozprávali. A nikdy nezabudnem, keď idem na hrob mojich rodičov do Pezinka, aby som sa nezastavila u pána farára Žarnovického. Vždy, vždy... A on bol ten jeho syn vždycky taký... tak ho to potešilo. Takže to...

A vlastne v Modre ste vy potom bývali v sirotinci?

V sirotinci.

Prečo?

Aby mali rodičia zamestnanie, aby bola opatera pre deti. No a boli sme tam...

Vaši rodičia čo tam robili v tom sirotinci?

Jaj, všetko možné. Keby ste to vedeli moja zlatá, to... Tam bolo viac ako dvesto detí a otec tam išiel za domovníka, to znamená opraviť či okná, či dvere, či zámok, všetko možné, bolo treba chlapa, tak len môj otec tam bol, lebo pán farár mal zvlášť byt. V novej budove mal pán farár Kadlečík. Pán farár Gabriš ten tiež býval v novej budove, a pán farár Dérer bol mimo sirotinca. Takže jeden chlap bol v celej budove, na všetko. No a mama mu pomáhala s tým. Mama robila aj v kuchyni, aj v práčovni robila, aj kúpala toľko detí. Karolka keď som doviezla z Trnavy, viete aký bol? Chúďatko, on bol v komíne schovaný, on bol šušňavý, chrastavý, sopľavý, ja som ho doniesla, bolo pol desiatej, domov, mama ho dala, do tej nie našej kúpeľne, ale tam, kde sa tie deti ostatné kúpali, to bola pekná, čistá... Ale taká vybetónovaná, neboli vane vtedy, ale také z betónu, také kade porobené. Tam sa desať detí

naraz dalo pokúpať, potom opláchnuť a zase ďalšie utierali tie, čo tam robili. To bol strašný život. To bol strašný... Mama sa zhrozila, keď som ho doniesla toho Karola, nevedela, kto to je, čo to je, ale vedela od pána farára Kadlečíka, že tam dovediem tie deti.

Hm.

Ale on nechcel potom od nás odísť ten Karolko, on len so mnou. Nikoho doma nepoznal.

Koľko bolo detí v tom sirotinci? Modranskom?

Niekedy bolo aj stopäťdesiat, aj dvesto, tam na fotografii to uvidíte, malinké deťúrence, malunká... ozaj...

Odkiaľ boli tie deti?

Z celého Slovenska.

Hm.

A čo robil môj otec s pánom farárom Kadlečíkom, to bola cirkevná záležitosť toto všetko, takže...

Takže to bol evanjelický sirotinec?

Evanjelický sirotinec, áno. A tak sa chodilo po tých dedinách, Melčice, Velčice, Zemianske Lieskové, Kostofany... tam som chodila každý rok na prázdniny, ale nie len ja, všetky deti museli cez prázdniny, lebo sa dezinfikovala celá budova. Takže... a odtiaľ podostávali, otec tam chodil svetelné obrazy ukazovať. Život tých detí.

Hm.

A títo ľudia dobrí, nebyť ich, tak tam by sa bolo živorilo. Tak im dávali zbožie (obilie) hrach, fazuľu, tie sušené slivky, jabĺčka sušené, orechy, mak, všetko možné, a to potom otec na vozoch odtiaľ z tých Velčíc a z tých okolitých dedín, tam tie lazy čo sú, tak to dali pánu farárovi Rybárovi do Melčíc na faru, a odtiaľ sa to potom vozilo z Melčíc do Šenkvic, a tam sme zas mali takého povozníka, čo bol pán Čepec nebohý, veľmi dobrý cirkevník. Ten mal kone a ten to zas odvážal do sirotinca. A z toho sa potom žilo. Takže... Aj mäso sem tam niekedy bolo, bryndze sme hodne mávali... A takéto veci, čo... aj koláče sa tam niekedy piekli, to potom zas tí cirkevníci modranský poposielali. Ale zážitky som mala veľmi pekné, teraz ako bolo otvorenie toho sirotinca, tak sa tam poschádzalo mnoho židovských ľudí, čo chceli vedieť o tých deťoch ich, mám ich aj na fotke. My poslali fotografie.

Takže v tom sirotinci boli aj židovské deti umiestnené?

Jaj, a koľko! A koľko, nie len jedno.

Takže nielen evanjelické, ale aj židovské deti tam boli?

No židovské, čisto židovské, evanjelické deti boli tam ako siroty.

Hm.

Tie nemali rodičov. Ale židovské deti tam boli schované a mnoho.

Aha, takže židovské deti tam boli schované?

Schované.

Hm.

A za jednou veľkou takouto miestnosťou, čo bola veľká jedáleň, bola spravená jedna stena, ale to bola stena spravená z takého... to ešte otec pomáhal, z dosák. A naľavo bol jeden taký otvor, ja to mám aj nafotené, a to bola skrýša pre židovské deti, keď nejaké tento došlo, tak friško (rýchlo), tam sviečky boli len zapálené a niekedy ani to nie. Tam boli nočníčky a na nejakú chvíľu museli byť tam tie deti, boli tak ticho... A malé deti tam boli.

Hm.

Aj malé deti.

Koľko židovských detí sa ukrývalo v tom sirotinci?

Takých okolo dvadsať, okolo dvadsať ich bolo určite.

Hm.

A potom boli v tom evanjelickom internáte, čo to vypálili.

A ako boli staré tie deti, hovoríte, že aj úplne maličké boli...

Joj, aj slečny boli, Vierka Grunwaldová, Etelka, mám ich na fotke, čo aj nežijú.

Tie boli ako staré? Vtedy?

Dvanásť, trinásťročné. Evička Hermannová bola...

A tie malé deti?

Bola o rok staršia odo mňa.

Hm.

A tie malé... no tam bolo najmenšie, ale... šesť... šesťročné.

Hm.

Mám ich na fotografii. A keď to nevedelo, kde je tá mama. To bolo strašné.

A rodičia tých detí kde boli? Vedeli ste?

O tejto pani... bola schovaná, táto pani Langerová... a pán farár Holčík, ten chodieval tam kde som ja bývala u pána biskupa evanjelického sestry, oni mali hostinec a kaviareň. A tam sa to všetko spriahlo, že som cestovala do Modry... a tento pán Langer, on bol riaditeľ Slovenskej poisťovne, tá poisťovňa ešte aj v tej Trnave je na námestí. Jeho odtransportovali, pána Langera, a ona sa schovala s tým Karolom za komín.

Hm.

A sme išli s pánom farárom, pán farár išiel predom mnou, to bolo tak dohodované, ale čo ja vtedy pätnásťročné dievča, čo ja som mohla vtedy vedieť, čo sa tam kuje, tak som išla za ním a potom on mi

takto ukázal s rukou a on išiel preč. Smerom na... tam je v Trnave taká riečka bola, myslím, že ešte aj je, a tam sa išlo na stanicu. A on išiel ďalej a on mi takto s rukou ukázal v tej banke odzadu ako sa išlo na dvere. A tam tento Karolko čakal. No...

Ale toto bolo v čase, keď vy už ste boli v...

V Trnave. V Trnave, áno.

Hm.

No...

A v akom období ste žili v tej Modre? To bolo v ktorých rokoch?

Do štyridsiateho štvrtého roku.

Od tisícdeväťstotridsaťosem?

Áno, áno, lebo čo mám fotografie ako také dievča, už potom trošku taká slečna, sestra bola takáto pri mne vyfotená, pekné fotografie máme z toho sirotinca.

Hm.

No...

A ako sa deti, tie ktoré tam boli, lebo tam bolo viacero židovských detí, ste vpravili, že sa skrývali v tom sirotinci v Modre, ako sa tam dostali?

Tie židovské?

Hej.

Cez pána farára Dérera, cez pani riaditeľku Sobinovú, čo som chodila do internátu do školy, čo potom tí Nemci dali vypáliť...

Hm.

A zase v tom prsty mal môj otec, lebo mal päť detí. Jeden nemecký vojak v tej novej budove, mamina tam upratovala, varila, prala, čo bolo treba, lebo tam bolo viac takých starších dievčienec, tak tie museli tiež už potom všetko také robiť, tak ako druhé ženy. A mojej mame sa tak prihovril jeden dôstojník a mama tak od neho bočila. No viete, ako to je, ona rozumela nemecky, nevedela tak dobre rozprávať, ako v Pezinku skoro každý vie nemecky... A on sa jej opýtal, že či by mohol niekedy prísť k nám počúvať rádio. Mama sa strašne zľakla, že sme prezradení, tam schovávali tých židovských dvoch... troch tých partizánov. V tej peci. Tak to trošku vyhovárala, a potom on jej hovorí, aby sa nebála moja mama, tak jej povedal: „Neboj sa, ja som evanjelický kňaz a mám tri deti doma,“ a on by chcel vedieť, čo sa deje od toho Berlína, vtedy bol bombardovaný Berlín. On bol nemecký dôstojník ale evanjelický farár a tu potom býval. A viete, čo prezradil mojej mame? Že preto ju došiel poprosiť... vidíte, ako sa trasiem? Lebo idú v noci vypáliť tam ten internát s tými dievčatami tam. Mama to povedala otcovi, ten sa zobral, to bolo tak ako čo sme išli ťň cestu, teraz od toho kultúrneho domu. A išiel do toho internátu, najprv sa zastavil u pána farára na fare, Dérera, a pani riaditeľky Sobinovej, tak pán farár Dérer dal príkaz, aby všetky deti z internátu išli, či sú bosé, či sú aké, bolo vtedy pekné počasie, do toho lesíka, do vinogradov. Aj sa tak stalo, ale ráno sa mnohé nevrátili, internát vyhorený, aj dve moje kamarátky tam zomreli...

Prečo vypálili ten internát? Aký tam bol dôvod?

Lebo tam tie židovské dievčence... tam boli v tom internáte zase.

Hm.

Poniektorých museli dať do tohoto a tam mohli byť len dievčence. Vyššieho veku.

Hm.

A...

A koľko asi tam bolo tých židovských dievčat?

Jaj, to bolo dosť, to bolo dosť, aj tie mám nafotené.

Toto sa stalo v ktorom roku, spomínate si?

Cez frontu... mohla by som si zobrať vreckovku?

Samozrejme, áno.

Dobre som aspoň upravená, aby som niekde nebola...?

Fantasticky.

Áno, na jednačku? Cha...cha...cha...

Rozprávali sme sa o tom požiari v tom...

Áno, áno.

V tom dievčenskom internáte...

Internáte.

A vy ste spomenuli, že vlastne dôvodom, prečo bol vypálený...

Áno.

Bol, že sa tam ukrývali tie židovské dievčatá.

Presne za to tam bol vypálený.

A ako... ako ste sa vy dozvedeli, že toto bol ten dôvod, že to bola tá príčina?

No tak aj sirotinec bol prenasledovaný. Oni tam tí nemeckí vojaci, čo vpredu bývali, oni tak asi trochu tušili, alebo niečo, ja neviem... tam to bolo, prečo sa práve do sirotinca dalo gestapo ubytovať?

Ale vám niekto povedal, že príčinou toho, že tam bude ten požiar je, že tam sú tie židovské deti?

Áno, presne tak, však to ten pán farár prezradil tej mojej mame.

To prezradil ten nemecký vojak, ktorý bol zároveň...?

Áno, áno.

Takže oni boli ubytovaní tam v tom sirotinci...?

Vpredu, v novej budove, potom tam bol ubytovaný aj biskupský evanjelický úrad, čiže kňazi budúci. A v starej budove boli tieto sirotinské deti, síce boli aj vpredu, ale keď tam bolo to gestapo, tak vtedy tam nemohli byť, tam ešte ostali také staršie dámy a jedna zvlášť chorá židovka. Tú mama moja opatrovala... A okolo toho je strašne veľa, rozprávania. Okolo tejto Hermínky.

Hm.

Ona mala zákernú chorobu a nakoľko sme my bývali v, len stena nás delila od jej bytu, kde ona bola ukrytá v takom jednom, ako by som povedala, ako v tuneli. Alebo ako nejaká pec, lebo ona strašne kričala od bolesti. No... mama ju tam neviem koľké roky opatrovala... aj chůďatko zomrela, aj mama došla... ja som s mamou vtedy spávala, pretože nemohli sme mať vtedy každý svoju posteľ, nie. Keď nás bolo päť detí a rodičia, a mama došla v noci a zobrala zo skrine bielu plachtu a otcovi povedala, čo je nového, že Hermína zomrela. Čo bolo treba? Čím skôr ju udat' preč odtiaľ. Toto nesmeli vidieť druhé deti, že tam je. A mám ju aj veľmi pekne zobrazenú na fotografii ako s mojimi rodičmi, ešte keď bola zdravá, keď tam...

Hm. A čo potom tá vaša mama s ňou urobila?

Tak išli, naproti nás býval hrobár evanjelický a išli ju na ten cintorín židovský pochovať. Vy... viete, čo by to bolo pre sirotinec? To by tam boli zbombardovali asi, keby ešte niečo také uvideli že.

Hm. A vy ste boli pri tom, vy ste to videli?

No ja som videla, ako mama brala ten vankúš a ako idú cez tú... cez tú chodbu ako tajnú. To som videla. Všetka ja som k nej chodievala k Hermíne.

A vy ste vedeli, že tá pani bola židovka vtedy?

No pravdaže.

V tom období?

No pravdaže.

Aj to, že...

Taký maličký svietnik mám od nej, ale kde je teraz, neviem. Taký malinký, taký ani nie svietnik, ale taký ako podstavec na nejaký... To mala v tej izbičke, tam nesmela mať svetlo. A hovorí mi: „Emi, to tebe dám, to tebe dám.“

Hm, hm. No... a vedeli ste, že aj niektoré z tých detí, ktoré sa tam u vás v tom sirotinci skrývajú, že to boli židovské deti?

No áno, každý jeden to vedel. Každý jeden. Tie väčšie deti, napríklad Milka Slivská a Jožko Zlevský, to boli židovskí... pol... pol... Poľskí židia, obidvaja študenti. Tí tam študovali pod iným menom.

Chodili v Modre do školy?

Áno, áno.

A bývali v tom sirotinci?

Áno, áno, sirotinci.

Aha.

No...

Takže oni až z Poľska sa dostali tam?

Sa dostali...

Tam ku vám?

Dostali, do sirotinca. Lebo tu na Slovensku nebol taký sirotinec, čo by... snáď na také malé deti, ale na takéto, ako tam už boli študijné, v tomto modranskom sú veľmi pekné, už vtedy boli tie jedálne, spálne a to... Tak na úrovni trebárs to...

Hej.

Ľudia len sami všetko si tam dali robiť.

Hm.

Z tých milodarov a z toho. Tak...

A spomínali ste aj, že váš otec tam schovával nejakých troch.

Áno.

Mužov...

Áno. Oni... oni hovorili, že sú partizáni. Ale tento Julko, ten ma ľúbil. Cha, cha, cha, cha, cha... Taký pekný chlapec to bol, taký pekný chlapec, Ďuli. Ďuli Chren sa volal.

Ďuli Chren?

Chren, áno.

Hm.

A boli tiež u nás na obaračke v Pezinku, u mojich rodičov, u mojich starých rodičov, a to boli prezlečení vtedy, tak im otec dal také staré veci, aby takí silní chlapi pri obaračke, ktorí sú potrební to hrozno nosiť, tak tam boli s nami. Tak tam odtiaľ mám fotku ich.

Išli pomôcť do Pezinka...?

Boli, boli...

Ako na obaračke? Nebáli sa, že ich chytiť, alebo?

Nie, lebo tam nás bolo jedenásť ľudí. No ja som tam také, čo ja viem, ale... dvadsať ročná? Nie, ešte som nebola vtedy vydatá. No a... to, to tak sa obliekli do takých starých habrakú a... Ale ten Ďulo, ten si dal vojenskú čiapku, na tej jednej fotke mal, a to by ho bolo prezradilo skôr. No...

Hm.

Ďulko Chren.

A kto to bol teda, keď to neboli partizáni, ukazovali ste, že mali...

Áno, židovské čísla mali oni.

Mali...?

Oni boli... oni boli exportovaní a oni odtiaľ utiekli.

Mali vytetované...?

Mali vytetované.

To číslo?

Áno, čísla.

Aha, aha.

Nemali hviezdu, len číslo mali.

A kde boli?

To som sa ja nedozvedela.

Neviete presne, kde boli, ale...

Neviem v ktorom.

Utiekli odtiaľ...

Áno, áno.

Aj ste sa s nimi rozprávali?

Ten jeden... ten jeden taký... takú veľkú hlavu, také veľké vlasy mal, ten bol niekde od poľských hraníc, a tento Ďulo, ten mal v Bratislave rodinu. A ten ich sem nejako... ale cez frontu, ako sa sem dostali? To neviem, ale bývali u nás. No...

Aj ste sa s nimi rozprávali?

Pravdaže.

Áno?

Každý deň.

Hej?

Každý deň boli u nás počúvať správy: „Teičko, mojej mame hovorili „Teičko,“ nevedeli to slovenské vypovedať. „Teta,“ alebo „Teta Emka,“ – „Teičko,“ cha... cha...

Takže oni neboli Slováci, oni neboli zo Slovenska?

Tento Ďulo áno, ale ten Poliak, ten mal taký nádych, ako... On bol poľský žid, to vieme. Ale prečo tento Ďulo...? Ten nebol žid. A prečo on mal? Či ich... nikdy sme sa nepýtali... či ich niekde naraz zobrali, odniekiaľ z nejakého pracoviska, alebo ja neviem. No...

A ten tretí?

To bol taký postihnutý pán, taký starý dedko. On že robil po cestách, nejakého takého to... Ale bol zbeh, on sa nepriznal ani tomu, ani tomu, keď sme pýtali sa. Že mama však... väčšinou mama tam rozprávala, otec ten nemal na to čas. A on hovorí: „Ja som pošliapal celý svet,“ pošliapal ako preutekal, nevedel dobre sa vyjadrovať.

Hm.

On pošliapal celý svet, alebo prešliapal, lebo...

Hm.

Takto vždycky hovoril, takýmto nezrozumiteľným...

Takže on tiež asi nebol zo Slovenska lebo...?

On nebol, ten bol niekde Užhorod, alebo tak nejako, ten cíp Slovenska tam.

Hm.

Len tento Paľo Chren mal v tej Bratislave nejakú známu, alebo rodinu, a ten ich údajne nejakou prešifroval. Ale dodnes neviem, čo je s ním, trebárs by som bola aj zvedavá niekedy, že... či že žije, ale už asi nie. To už... on bol tuším o sedem rokov starší odo mňa. Alebo aj o osem. No...

A koľko u vás boli? V tom sirotinci? Ako dlho sa skrývali?

Dva roky, dva alebo... tak do dvoch rokov určite.

Aj si...?

A potom...

Aj si spomeniete zhruba, v ktorých rokoch to bolo?

No ja už potom... áno, spomeniem, lebo ja už som chodila vtedy s mojim nastávajúcím mužom a on na neho žiarlil. Tak to bolo v štyridsiatom štvrtom, piatom, lebo v šiestom som sa vydávala.

Hm.

No...

Ako sa... ako sa ku vám dostali? Povedali vám, že prečo teda prišli?

Cez... bola Pezinok stanica železničná a Šintlice. A oni došli cez pole, niekde z toho vlaku nákladného, keď zastavil, vyskočili a došli cez tie veľké polia, došli a prvá budova od tej, od tej cesty, čo sa dalo po nej chodiť, bol sirotinec. Tak tam sa...

Ako vedeli, že majú ísť práve do toho sirotinca?

Neviem, to musel niekto im prezradiť alebo povedať.

Hm.

No... takisto ako tú pani... Langerovci, oni... však ja som tam bola dosť, štyri roky, v tom internáte... no necelé štyri. A nikdy nebolo povedané, že... o sirotinci alebo o mne, až zrazu pán farár Holčík. Ale to bola súvislosť tých farárov. Pán farár Holčík, pán Žarnovický, pán farár Dérer, hlavný iniciátor Dérer, lebo on bol celého sirotinca on vlastne, celej cirkvi... Takže asi takto to bolo. No lebo keď sa išlo, sa muselo... všetko tajne sa. No...

A tí Nemci, ktorí boli v tom sirotinci ubytovaní, nerobil nejaké problémy?

Nie. Práve to chcem hovoriť, že oni boli... boli takí inteligentní. Oni boli, oni pekne sa... čo ja viem, oni mali svoju kuchyňu, tie najkrajšie izby si tam rozdelili. No a mama tam nesmela chodiť. To bolo oddelené takou veľkou stenou, spravené tak narýchlo. Takže tam sa nedostal nikto. A keď išli, tak po... ako je teraz nemocnica, tak do tej záhrady išli a tento pán farár sa tam niekde s mamou stretol lebo čo, on si jej prihovril, či by mohol... Ale to bolo, mama hovorila vtedy, čo som vypočula otcovi, že to bola asi taká zámienka, aby on to mohol dôjsť povedať niekomu, že ten internát, nakoľko bol evanjelický farár a mal deti.

Hm.

Tak on to došiel povedať. A otec, ako mal ten šutz, tú šusterskú zásteru, tak takto to schopil, dva páry topánok hovoril, že dal takto, lebo utekal do internátu, pani riaditeľke opravené topánky niesol. Ale to bola zámienka. Lebo aj pánu farárovi Dérerovi opravoval, aj tým všetkým tým deťom a tak, takže on sa ľahko dostal cez cestu a aj keby ho bol niekto zastavil, nočná hliadka, čo tam chodili tí Nemci a takýto všelijakí... takže, a došiel k pánu farárovi a...

A ten nemecký dôstojník, čo bol teda ten pán farár zároveň, on vedel, že vy máte doma to rádio?

Áno.

A nebolo to vtedy zakázané?

Bolo. To bolo taká... taká... to ten najstarší brat spravil takú nie vysielacčku, ale také... tak na slúchadlá to bolo vtedy, také čo ja viem... Keď sme išli okolo, tak vždycky skríkol na nás, na tých najmenších, že: „Ticho! Ticho! Nepočujem dobre!“ Cha.. cha...

Takže počúval stále?

Áno, áno. No...

A nebáli sa vaši rodičia, že sa nejako to prezradí, všetko, čo sa dialo?

My, čo sme tam boli ako zamestnanci a tie deti, tí k tomu nedošli. To mal Vinco v tej jeho izbičke a možno, že aj ten farár, či sa nedozvedel, keď on bol taxikár, či... či ho niekedy neviezol, to som ja sa nepýtala.

Hm. Takže on robil ten váš brat najstarší, áno?

Taxikára.

On bol taxikár aj v tej Modre?

Áno. Áno, áno. No...

A v Modre tiež žilo vlastne veľa Nemcov, podobne ako v Pezinku, či nie?

Nie tak mnoho, nie, nie, ani štvrtina to nebola.

V Pezinku bolo viacej Nemcov?

No to bolo moc osídlené tam Nemcami.

Ale bolo vlastne v Modre teda to nemecké obyvateľstvo, nie?

No v Modre nech tu bolo... Boli v Modre... takých dvadsať rodín, ani toľko nie.

Aha, takže menej, hej?

Menej.

A tí sa... ako sa správali?

Dobre.

Neboli tu také...?

Nie, tu nie...

Rozbroje, ako...?

Dokonca vedľa...?

Ako v Pezinku?

Vedľa máme kostol evanjelický, nemecký...

Nemecký, áno.

A takýto... A koncerty sa robia v tom nemeckom kostole, krásne koncerty sa tam robia všelijaké Aj ten pán Zolo Lenský tam vystupoval ešte s nejakými. Naposledy tam boli, čo som zase tam musela ísť. Pri... tak...

Hej. Takže tu nebola taká napätá situácia ako v tom Pezinku?

Nie, tu nie.

Národnostne? Nie?

Nie, tu sme si pekne žili, až doteraz.

A tí...

No...

Tí Nemci, teda vojaci nemeckí, tí gestapáci, alebo čo to bolo, oni sa stýkali aj s tými modranskými Nemcami?

No tak asi áno. Jednu príhodu mám, že asi... ja neviem teraz, to lietadlo, či to bolo ruské, ale tak hovorili títo Modrania, že to bol Messerschmidt, tak to bolo nemecké, to oni to... to lietadlo. A to tak chodilo nad tým sirotincom tak dookola. To krúžilo a odstreľovali tam... neviem, na čo mali zámer, lebo zas oproti v jednej budove bolo ruské... ako sa to povie, komando alebo ges... Nemci mali gestapo, a tí mali... Rusi mali... a tí tam boli zhodou okolností oproti sirotincu u pána učiteľa Rigana, tam boli títo ruskí... Rusi a tí robili zle tuto v sirotinci.

To boli, keď Rusi ale prišli už...

Ako vojaci.

Ako vojaci na konci vojny?

Áno.

Áno?

Áno, tak tí robili tu zle.

A tí čo tu robili?

My sme mali napríklad aj pekný dom, na tej ulici Stalinovej, čo tak bola pomenovaná. Pekné bývanie, a došli tam bývať a my sme v našej obývačke mali, lebo už potom zo sirotinca, keď som sa mala vydávať, potom už to bolo tam ošarpané, už sa tam niečo opravovalo, tak my sme si potom kúpili dom na tejto ulici Hlavnej, a keď sme sa vrátili z tej Královej, čo sme boli tam evakuovaní, a tí Rusi tam ešte boli v tej Modre, tak tí si spravili ohnisko na parketách.

Hm.

Mala som v pivnici celú výbavu schovanú, zamurovanú. To všetko bolo vykradnuté.

A toto bolo v ktorom roku, tisícdeväťstoštyridsaťpäť?

Štyridsaťšesť.

Štyridsaťšesť?

Tak, tak nejako. No...

Takže to už vlastne bolo aj po skončení...

Aj po, áno.

Po skončení vojny.

No...

A v Královej ste prečo boli evakuovaní?

No pretože ten sirotinec išli obývať, celá Modra bola evakuovaná. To nie len sirotinec. Celá Modra musela byť odtiaľto evakuovaná, lebo tu bolo to nemecké... tie oné tu boli, to vojsko ubytované. A nejako sa tak dostali k tým Riganom tí ruskí vojaci a napätie veľké.

Takže evakuácia vlastne bola s príchodom toho ruského frontu?

Áno, áno, presne tak, z Pezinka ako išli, lebo moji starí rodičia boli v Pezinku a my sme pár dní predtým, čosi boli vo vinohrade, a tam tú ulicu Cajlanskú bombardovali. Kto to bombardoval, či Nemci lebo Rusi, to neviem, ale tam vám bolo mŕtvych, koní a... My sme sa potom už ťažko dostali cez tú ulicu, ako bol ten potok, k autobusu. Taký maličký autobusík tam chodil, taký... čo ja viem, sa volal pán Kellenberger, ten nás vozieval... No to bolo niečo strašné. No a Modra nie je tak ďaleko od Pezinka, takže...

Áno.

Takže tie nálety... no a ako tam začali odstreľovať, tak mňa to v tej vežičke, takto, nadhodilo. Ja som v tej vežičke tam bývala v tom sirotinci. Tam som bola ubytovaná ako dievka. Otec mi tam urobil ubytovanie, v tej sirotinskej vežičke.

Aha. A prečo?

No, lebo už som bola dospelá a Rusi tam chodili.

Tak mal o vás strach?

Áno.

Hm.

A Evičku Hermannovú tú musel zachrániť, lebo... a otca by bol zastrelil. Toto sme mali najhoršie. Že došli do pivnice, kde boli aj ostatné dievčence schované, a zvalili sa na ne. No...

V pivnici v tom sirotinci boli schované dievčatá?

Áno, áno, tie ostatné staršie. Ale Evička Hermannová bola v jednej miestnosti, čo tam bolo také pletivo, na záhrady, také vysoké a ona bola medzi tými... medzi tými... medzi tým pletivom, také veľké šúlce toho pletiva, tak medzi tým bola. Tá bola najstaršia, staršia bola o dva roky odo mňa.

Hm.

No, ale keď otec videl, že čo sa robí, tak ma tam hore ubytoval, nie. A to bolo prvé, keď som došla do sirotinca, hovorím: „Veď tu bol taký krásny luster drevený“, to nám robil nejaký... ja neviem, čo sochy na oltáre vyrezával a tak, a ten luster odtiaľ zmizol. No... A keď som to rozprávala, ten pán, čo... je tu?

Hm.

Tak sa čudovali, že v momente, že som si to všimla. No áno, však som tam bývala roky.

No...

Nebol rok ani dva.

Evička Hermannová bola židovské dievča?

Áno, áno. Áno, Evička Hermannová.

Takže ona bola jedna z tých židoviek, ktoré sa tu... ?

Áno.

Ukrývali?

No, tá sa zachránila. Tá že vraj je v Londýne niekde. Ale ja som toho popísala kdekade, ale už teraz, ako som bola staršia, hovorím, tie financie som nemala na to... A aj telefonáty, to už mi potom aj ten mladší syn zrušil telefón, hovorí: „Babka, však ty platíš sedemsto, osemsto korún za telefón, no čo ty, kam vyvolávaš?“ Cha, cha, cha... Sa jedovali.

Vy ste nám pri tom predchádzajúcom rozhovore spomínali aj to, že už ste boli taká väčšia dievka.

Áno.

A odišli ste žiť do Trnavy. Že ste žili v Trnave.

To som najprv žila v Trnave. Ako, do tej školy už ako štrnásťročná som tam išla. A potom som sa z toho už vrátila, po vyučení, po fronte, do Modry.

Áno.

Takže najprv... vy ste vlastne najprv sa odsťahovali s vašimi rodičmi do Modry...

Do Modry. Áno.

A potom ste išli do tej Trnavy, hej?

Áno.

Keď ste mali štrnásť rokov.

Áno.

Ako ste sa tam dostali, prečo ste tam išli do tej Trnavy bývať?

To je zaujímavé, to je zaujímavé. Tak došli pán farár Holčík... nie... došla pána biskupa Osuského sestra, že potrebujú zo sirotinca k dvom detičkám nejakú nie ani opatrovatel'ku, ale takú, že aby im... Oni mali veľkú kaviareň a hostinec, títo Gašparcovci. Bývali na Halenárskej ulici. No a oni chceli, že keď sú oni stále v robote, že... tak si vybrali... došli si do sirotinca. A pán farár Kadlečík, hovorili, že ťažko im povedať, ktoré dievča, dieťa má nejakú povesť, alebo nejaké... nepoznali rodičov tých sirotinských detí. Tam boli deti, čo nemali rodičov, alebo celkom samotné sa tam nejako... nejakým spôsobom dostali. Ale hovoril ten pán farár Holčík že: „Viete čo, tuto ten náš pán zriadenec má také dievčatko, že také šikovné,“ tak ma chválil, „Že také šikovné, čo...“ hovorí pán farár, „Že to by sme vedeli vám odporučiť, lebo bolo by na ňu spoľahnutie.“ Lebo tam tie deti, viete čo, to bolo... Mohli mu veriť, aj nemuseli. Mňa veľmi skúšali v tej Trnave, títo Gašparcovci, až moc. Až moc mňa skúšali. Tak si vybrali mňa, bývala som v peknej izbe u nich, s Evičkou a Braňkom, sa volali Matuškoví, Evička a Braňko Matušek, to bola ich Gašparcových najstaršia dcéra. Tak som tam aj spávala, hrávala sa, do školy chodila, do obchodu. A pani Gašparcová raz došla a hovorila tej dcérke, že či jej nenašla nejaký prstienok, že nevie, kde si ho položila. Ja som tam spávala s nimi, tá kúpeľnička bola hneď vedľa, a ja som ten prsteň našla. Za tým umývadlom.

Hm.

„Jej, milost'pani, tu som našla prsteň,“ to bola prvá skúška. No... Potom bola druhá skúška, nakoľko mali tú kaviareň, tam sa čítalo hodne, časopisy všelijaké... Pani Gašparcová hovorí: „Emuška, poď

sem, odnes mi toto do spálne, do našej spálne, tieto noviny, že ja si ich potom ešte večer prečítam.“ A hneď za druhými novinami bol papierový peniaz. A tak trčal pekne.

Hm.

Ja som došla domov, našim som to hovorila, a hovorili... oni mi zas Miluška hovorili doma: „Miluška, dávaj si pozor, to ťa oni skúšajú, to ťa oni skúšajú.“ A ich zať bol riaditeľ Stohlwerku. Tam bolo čokolády, cukru, všetkého možného, no bolo. A dal do tých... do sekretára také... A medzi tými čokoládami zas bol peniaz po... no čo by si tam pán Matušek dával peniaze, povedzte. Načo? Medzi čokolády? A zase som to našim hovorila, tak: „To už bude tretí prípad, tak to už ťa asi viacej skúšať nebudú,“ cha, cha, cha... No...

Takže potom zistili, že ste spoľahlivá osoba?

Tak, tak. No bola som tam veru dlho. A tam sa... tam sa odohralo aj tie dve deti židovské, čo neviem, kto bol, lebo do tej kaviarne chodilo veľa ľudí, hostinec bol na druhom boku, a bývanie týchto istých Gašparcových mali vzadu. Cez tú záhradu sa prechádzalo. No tak tiež tak bolo povedané, že tieto dievčence mi budú len podané. Na trnavskej stanici. Kto to bol, čo to bol, to dodnes neviem. Ale len toľko, čo som ich ja odovzdávala pri evanjelickom kostole v tej zákrute, čo sa ide do toho internátu, čo bol podpálený, tam si ich prebrala... mne sa tak zdá, že to bola pani učiteľka z toho internátu. Ale tie dievčence do rána neprežili. Vtedy bol ten nálet. To ohlásenie toho požiaru.

Hm.

Viacej som ich nevidela. Aj boli u nás, aj sa vypytovali tí rodičia, to bolo niečo strašné. Ale až po... potom. Lebo tej pani, čo to bol... že vraj tá staršia Edita sa volala údajne, neviem, tá sa bola pýtať, že kto... kto to prevážal to dieťa.

Hm.

Oni mňa nepoznali, ja som ich nepoznala, takže neviem.

A toto kto zariadil, ako ste sa vy k tomu celému vlastne dostali?

To všetko pán farár Holčík. Pán farár Holčík, ja som chodila do spevokolu v kostole, no a pán farár Holčík bol kamarát s pána biskupovou sestrou, čo mali tú kaviareň.

To boli tí Gašparcovi?

Áno, tí Gašparcovi a oni sa takto navštevovali a tam to zrejme bolo. Poviem vám jednu takú zaujímavú príhodu...

Ešte toto by som chcela dokončiť, aby sme vedeli tie detaily. Takže vy... vám povedali, že máte iba odprevadiť nejaké dievčatá...?

Áno, áno, áno. O tých som nevedela nič.

A oni išli z Trnavy, či odkiaľ išli? Vy ste ich iba...?

V Trnave som len pri vagóne...

Aha.

Jedna stará babička mi ich tam podala, neviem, kto to bol, nebolo ju vidieť. Nevie...

Takže v Trnave ste prebrali...

Áno.

Prebrali dve dievčatá, o ktorých ste v podstate nevedeli nič.

Nevedela som nič. Oni sedeli vedľa mňa v autobuse... vtedy, keď som išla s Karolom, čo to bol nálet na ten oný... vtedy sme museli do toho poľa, tam by som ich ani nebola poznala, kto je to, čo je to. Áno...? Ale toto, len sedeli tam pri okne, ja som nevedela nič, v Šenkviaciach som ich zobrala do sirotinca...

A ste... vy ste išli autobusom vtedy?

Áno, áno, ale vtedy chodil len taký... viete, aký autobus? Jeden raz po nás strieľal nejaký Mičko, Nemeč odtiaľto z Modry. No. Lebo tam autobus nebol, ale chodil pán... pána riaditeľa Tichého, čo bol v internáte, v tom dievčenskom internáte, brat a on mal, tu v Modre ako je ten veľký kostol v tej zákrate, tam mal brata a on bol autodopravca. On chodieval pravidelne pre poštu do Šenkvic, poštu aj balíky. A on, keď... čo... tam v Modre sa málokedy našiel nejaký cestujúci, chodili peši a tak... No a on nás vždycky Finku Fialovú, to bola moja kamarátka, tá robila v Trnave, tiež v jednom obchode, a on nás vždycky zobral, a tak zo žartu vždycky povedal, keď sme sa pýtali, čo sme dlžné, a on hovorí: „Petikačku alebo hubičku,“ cha... cha... cha... No mi také štrnásťročné, čo sme mali hubičku... Cha, cha, cha... Tak nebola petikačka, no.

Takže vy ste tie dievčatá viezli alebo sprevádzali vlakom z Trnavy do Šenkvic a...?

Áno, áno.

Áno?

Vlakom.

A tam ste vystúpili a tam pre vás prišiel ten pán Tichý?

V Šenkviaciach. Pán Tichý, on neprišiel pre nás, on bral batožinu. A listy, na národný výbor, alebo čo to vtedy bolo. Poštu vozil. A ja som ho poprosila, či by ma zložil pri evanjelickom kostole. On sa nepýtal, ale to bola taká, taká malá tatrovka alebo ako sa tomu hovorilo, ale to nemalo zakrytie, to malo len taký... taký malý nákladiačik, tak to bolo, tam sme vyskočili hore a už sme sa viezli. A on ma tam zložil, ja som tam v Modre dostala tie dievčence... myslím, že to bola pani profesorka jedna, ale... Gajdošíková sa volala tuším, sa mi zdá.

Hm, hm.

Áno, pani Edita Gajdošíková. A pani riaditeľka bola... Sobolová. No... Som odovzdala, viacej neviem.

Hm. Vedeli ste, že sú to židovky?

Podoba. Podoba...

Tak hej.

Tá mala také krásne, ryšavé vlasy, také kučeravé. Tá jedna nie, tá bola taká chudá, taká...

Hm.

Tá bola staršia, tá pekná bola mladšia.

Ale nepovedali vám teda, že toto sú židovská dievčatá?

Nie, ani kto to je, nič...

Iba ste ich...

Len aby som ich odviezla. Totiž tam bola fara pri kostole.

Aha.

No. A ja som nemohla vedieť, či to bol niekto z fary, alebo to bola pani profesorka z internátu.

Hm.

Bolo toľko hodín, pán Tichý vedel, kedy chodievala s poštou, lebo aj na faru sa vozievala pošta. Viac neviem.

Hm.

No, ale bolo ich veľa, čo tam zomreli.

Ako boli staré tie dievčatá asi?

Dvanásť? Jedenásť?

Takže mladšie boli od vás?

Mladšie, mladšie.

Vy ste vtedy mali tých štrnásť asi, hej?

Štrnásť rokov ja som mala, áno. No... Tak pri okne boli, len tak na mňa pozerali, tak bojazlivo. Asi im doma niečo povedali, ja myslím, že tie deti museli vedieť, kam idú. Všetci sa mňa nič neopýtali, ja ich nič. Ony sa rozprávali medzi sebou, tie dievčence, tak som sa začula, ako nemecky, alebo nejakým svojím oným.

Hm. Takže nerozprávali ste po slovensky medzi sebou?

Nie, nie.

Hm.

Nie. Ona mi tá stará pani povedala, že: „Nebudeš mať s nimi...“, že nemusím sa o nich báť, alebo s nimi báť, že: „Oni ti nebudú hovoriť nič.“ To bolo všetko, neviem viac.

Hm. A spomínali ste, že ešte ste boli raz v takej situácii, že ste sprevádzali toho Karola.

No.

To bolo kedy? To bolo predtým alebo potom?

To bolo predtým.

Predtým...

Ale v tom týždni to bolo.

Aha.

V tom týždni. Karol Langer.

A to bolo ako, ako sa to celé odohralo?

Tiež pán farár Holčík, a u tých Gašparcových sa to tam... Ešte poviem tú príhodu o tých Gašparcových.

Hm.

Oni mali tú kaviareň a hostinec, a z trnavského nádražia (stanice) neboli vtedy vlaky alebo... no... taxíky, alebo niečo také, ale chodili tam také tie fiakri tomu hovorili. Koč...

Hm.

A také svetlá na boku to mali a tie koníky, dva alebo jedného koníka, oni chodili k tomuto pánu Gašparcovi na tú Halenársku ulicu do toho šenku, do toho hostinca. Ráno, to mali raňajky, tí traja fiakristi a tam chodili na ten štamprle. Vždycky nejakú borovičku alebo také niečo si došli. A jeden raz sa stalo to, že pán Gašparec hovorí: „Emka, ja idem umývať trúbky od piva,“ to sa muselo stále čistiť, preplachovať, „A keby niečo, však nech čakajú.“ Dobre, došli ale fiakristi na tú istú hodinu, keď už pán Gašparovič mal byť z pivnice, dolu schodmi, neviem, koľko schodov sa to išlo pod tú budovu. No... Oni búchali na bránu, hovorím: „Nemôže pán Gašparec, ešte má robotu,“ – „Len choď pre nich,“ ma poznali ako dievča. Tak ja som išla do tej pivničky, pomaly, volám: „Pán Gašparec, pán Gašparec,“ nikto sa nehlásil. Idem ešte nižšie jedno také menšie poschodíčko. Počujem, však tam niekto rozpráva. Došla som k dverám, otvorím a tam že „B-b-b-b-b.“. „B-b-b-b-b...“ vysielacka. A tam sa to potom všetko motalo. Tak si predom mnou ten pán Gašparec kľakol, on bol taký malý bacuľatý šenkár: „Emuška, neprezraď nikomu, čo si videla a počula, všetkých by nás vystrieli,“ tak to bol kameň do vody.

Hm.

Takúto tajnosť som v sebe nosila toľké roky.

Hm.

A oni mali syna, mali štyri deti, títo Gašparcovci, najstarší bol Janko, Boženka, nie... Janko, Betka, Boženka, Štefan. Tento Janko bol... to mi vždycky hovorili, keď sa k nim doniesli tajné listy nejako, že on je na Aljaške. A ja som nevedela, čo je to Aljaška, alebo kde je to, čo...? Len už sa rozprávali ako rodina pri stole, keď sa obedovalo. A ja som to tak vypočula, že na Aljaške. V Londýne on bol. On bol v Londýne ten Janko. No... A tam, tam sa to všetko potom smolilo.

Takže preto oni mali tú vysielacku doma, lebo ten ich syn bol v tom Londýne?

A preto oni tieto také všelijaké tieto veci vedeli.

Hm.

Tento pán Langer, ten tam chodieval dosť často, tento Karolov otec.

A pán Langer bol kto?

Riaditeľ sporiteľne.

V...?

V Trnave.

V Trnave?

Áno.

Hm. Takže oni boli nejakí takí rodinní priatelia, alebo...?

No neviem, či rodinní...

Či chodil do kaviarne ku nim?

Ja by som skôr povedala, že Gašparcovci či nechodili do banky viacej.

Aha.

Tam. Lebo on nebol na to, že by došiel pivo pil, alebo kávu, alebo tak. Pani Langerová, tá... ona mala taký pekný výzor, on bol fešák tento pán Langer, ale pani Langerová nemala... taký... tam bolo trošku asi... To neviem odpustiť jej, či žije lebo nežije, že nedala ani slovíčko o sebe. Keď som sa pýtala na jej adresu, keď som toho vnuka chcela dať do školy... Robila naposledy v antikvariáte, v Trnave viem presne kde, teraz je tam Prior a ona mi nechcela povedať adresu. Hovorím: „Prosím vás, ja mám takú vec, že ja potrebujem kvôli môjmu vnukovi,“ ona vedela, čo som ja robila pre Karola, pre ich syna. Potom mi dala tú adresu, tú Petržalka, Včelárska 3.

Hm.

Aj telefón. A tak to potom išlo.

A prečo vlastne Karol odišiel... odišiel od tých rodičov, čo sa stalo s rodičmi, prečo Karol išiel do Modry sa skrývať?

Však ich otca zobrali do... do toho, v Poľsku do toho... aj pani Langerovej brat, on bol zlatník. Aj tých zobrali s dvoma deťmi. A pani Langerová sa nejako zachránila, tá ostala vzadu, u toho, kotle čo... teda kuriča.

Hm.

Ten ju tam... tak sa zachránila. Ináč o nich nič neviem doposiaľ, ja som ich dovtedy nepoznala.

Takže vy ste vlastne s Karolom išli v tom období, keď...?

Počas fronty.

Keď rodičia už boli preč?

Otec. Otec bol...

Otec už bol?

Otec bol preč.

Otec bol preč. Aha.

Áno. A ešte som mala takú nádej potom, keď... keď sme nevedeli, že boli transportovaní, že keď on bol zlatník, tak som si myslela, no tak budeme mať svadbu, budeme mať lacnejšie obrúčky alebo niečo tak, ale bohužiaľ som sa dozvedela, že nežijú, takže...

Takže vy ste vlastne toto dozvedeli až po tomto...?

Až potom.

Až po fronte, hej?

Áno. Ale pani Langerová tá žila, aj možno žije doteraz.

Hej.

To neviem. A toho Karola by som tak rada videla, ale tak rada, to by ste neverili.

A s tým Karolom vlastne odkiaľ kam ste išli, kde ste ho vyzdvihli, alebo ako to celé bolo zorganizované?

No však som vám hovorila, že ten pán farár Holčík došiel do obchodu, u Spitzerov, tam som robila, tam sa to zjednalo, že máme ísť okolo banky a pán farár Holčík takto spravil s rukou: „Emuška, keď ti ukážem takto s rukou, tam bude pri dverách čakať jeden chlapec,“ aj tak bolo. Vyšiel chlapec, tak len poza dvere pozeral. Lebo cez hlavný vchod banky sme nemohli ísť, také niečo... Ja som nevedela, čo idem robiť. Cez to okolie, ako bolo... to sa pamätám, ešte vedľa tej banky bol Spolok svätého Vojtecha.

Hm.

Tam sa predávali tie nábožné knižky, tam boli okolo dva alebo tri kostoly. A tam ten chlapec, to bolo taká by som povedala... taká neutrálna pôda, nebolo to... neviem, ako by som to vyjadrila, že bol v takom ochrannom, že by si to nikto nebol pomyslel, že tam to dieťa... No a potom sme vyšli von okolo toho františkánskeho kostola, cez ten, vedľa tej Trnávky rieky, a na stanicu.

Hm.

Tam nás odprevadil pán farár Holčík. Nevidela som ho. Chlapca som doviezla.

Takže...

No.

Prišli ste na nádražie, nastúpili ste už iba vy a Karol.

S Karolom. Len s Karolom.

Hm.

Áno. A tamto bolo vždycky... viete, to ono človek, keď tak nad tým rozmýšľa, že ako to bolo všetko skompletizované. Že jedni z vlaku... a druhého som tam... A zase až po vlak ma ten pán farár Holčík doviedol, takže... muselo to byť nejako tak... Nadväznosť jedno na druhé, však lebo len dať decko nejakému sopliakovi, ako ja som bola vtedy štrnásťročná, však ma nikto nepoznal.

A potom ste vlastne išli z Trnavy zase do tých Šenkvic?

Áno, do Šenkvic.

Áno?

Áno. Ale medzitým bola... ten Coburg bol bombardovaný.

Coburg bolo čo?

Coburg bol výroba tých streleckých oných. V Trnave bola veľká kasáreň, tam to bombardovali dosť často. Potom bola Vagónka, to bol uzol trnavského... ako to mám povedať, železničnej trate. Tam sa opravovali všetky vagóny. Vagónka, tade sme dosť blízko chodili na tu Halenársku ulicu. Tá Halenárska ulica bola vedľa športového štadiónu, čo je aj teraz, ešte ten štadión.

Hm.

To si tak dobre pamätám všetko. No a potom bol ten Coburg, to bol vlastne... vojenské prístroje čo sa tam robilo. Coburg, železiarstvo. A za tým bola hneď nemocnica.

Takže Coburgov bombardovali?

Áno, áno.

Hm.

Tam bol ten nálet. No a Cífer, to je tak ako odtiaľto, keď idete do prvej dediny. Bud' na Dubovú alebo čo, taký kus cesty.

Hm.

No a tam sme vystúpili von, vlak zastal a do poľa sme museli. To bolo niečo strašné tie lietadlá, tie blesky a to... to bolo niečo hrozné.

Tam ste boli v tom poli schovaní aj...?

Tam sme boli, ležali sme tam.

Hm.

No... špinaví, za... Ježišmária, to...

A potom čo sa stalo?

No išli sme na vlak, kabelu som nemala, lebo to som všetko nechala tam. Tašku, čo mi mama dávala jesť, no... Došla som domov, dala chlapca mame, tá sa zhrozila.

Prečo?

No však to... to... to chlapča bolo ako za tou pecou schované, neumyté, neučesané, chrastavý bol. To bolo niečo strašné.

A kde sa Karol za tou pecou schovával, u koho?

To ja neviem, tam bola banka vpredu.

Hm.

Ale snáď mali tam nejakú kotolňu tá banka, alebo... Ja neviem, ale oni tam bývali, tí Langerovci, hore, ako riaditeľ banky. Aj to je dosť možné.

Hm. A on vám povedal, že sa skrýval za pecou, či ako ste to vedeli?

To bolo hovorené, že on sa tam hral s tým pánom Bobkom. On sa volal nejaký kurič, alebo ja neviem kto to tam bol. Že tam sa hrával s pánom Bobkom.

Aha, takže on bol... vlastne sa skrýval aj s tou jeho mamou, ktorá bola...?

Áno, áno.

Ste vraveli, teda že potom...

No či aj ona tam bola? Ja som tam nebola vnútri.

Neviete?

Len boli tak... tak šikovne bol, z tej, z tých dverí tak posunutý na ten chodník.

Hm.

To viem všetko.

A keď ste prišli s Karolom...

Domov.

Do Šenkvic.

No.

Najprv do Šenkvic, vystúpili ste v Šenkviaciach.

Áno.

Potom čo sa stalo?

No tam nás... tam bol tento, nie taxík, ale tento nákladný, ten pán Tichý, ten nás zobral do toho... do Modry, no a pri kostole sme vystúpili, tak som išla do sirotinca a bolo. Bolo pol siedm... pol desiatej večer. To bolo neskoro večer, keď som došla domov. Naši sa už báli, že čo je, však obchody sa zatvárali o šiestej... Ešte akú hrôzu som zažila, v tej Trnave bolo povstanie. A tam tie obchody všetko zatvárali a títo Spitzerovci, čo mali ten obchod, čo som ja bola, aj od nich som chodievala tam do školy... To boli, im hovorili „Tri kočky“, to boli tri Spitzerové dcéry, ale boli len... ja som im aj potom obed nosila. A jeden taký zvláštny dôkaz mám na to, z tridsiateho ôsmeho roku, mám to hen v tej

kabele, je to vešiak na kabát. Tá stará pani Spitzerová mi dala jeden kabát, lebo to bol obchod módnym a konfekčným tovarom, to oni mali spolu s tými, s tou Gašparcovou Boženkou. Oni spolu študovali, sa dobre poznali. No... Potom, keď oni sa museli skrývať, z tej Jeruzalemskej uličky, to bola čisto židovská ulička, Jeruzalemská, a Kapitulská hneď vedľa neho, vedľa nej, tak tam som nosila z tohoto pohostinstva, od nich, od tých Gašparcov, z toho hostinca, im, týmto „Trom kočkám“ obedy. Pätnásťročné dievča. A viete, komu nosíte čo? Nevedela som. Nesmela som vedieť.

Takže Spitzerovci boli židia?

Áno, áno. Áno. Oni boli.

A vy ste sa tam u nich učili v tom obchode, áno?

Hm. Ale jednu takú príhodu, to je taká ženská záležitosť, ale... také dievčisko, no čo štrnásťročná, ja som aj teraz dosť malá, nie som vysokej postavy, tam ma k niektorým veciam tak nepúšťali. Aby som, aby som, ... neviem, aby som snáď aj sa nedozvedela, tí ľudia sa tam schádzali, oni mali krásnu veľkú predajňu na námestí v Trnave, kde je teraz Baťa.

Hm.

Tam bola Tatrabanka, vedľa boli Spitzerovci, to bol veľký obchod, a potom bol nejaký Zvolenský, to bol zas potravinársky obchod... tam som sa tiež poznala s tým Viktorinom, farárovým synom... No tam som... A obľúbila. Táto, Ri..., tá jedna sa volala Rita... Erika alebo... Rita, Rita jej hovorili, tá si ma tak obľúbila, ona mi dala dvoje tak pekné šatôčky. A... tam som nosila obed. A bolo to tiež prezradené. Tá Jeruzalemská ulica, ako je v Trnave kostol na námestí a bola pošta, tá Jeruzalemská ulica išla ako na Špíglsal, to je také... také oddelené od Trnavy, tam som mala kamarátku, volala sa Betka Bacharová, ale potom Londáková, keď sa vydala. A ako som ja ten obed niesla, tak na pošte robil jeden pán takeho vrátnika, alebo údržbára, alebo čo... A on vždycky: „No...slečna,“ sa ma pýtal. „No kam slečna, kam?“ A reku: „Idem k Betke Bacharovej, kamarátke.“ A on ma tam vystihol potom, že som tam tie obedy nosila. Za dva dni už ich nebolo. Spitzerovi...

On vás videl, ako ste niesli obedy?

Áno, on ma musel vystopovať, lebo ako by to vedel?

Hm.

Ja som sa nikde nechválila, čo idem. A nikdy som veľa neniesla, len jednu konvičku, ako kedysi bývali také konvičky s takým uškom, a jeden taký uzáver, ja neviem, čo tam... No...

A vy ste... takže?

A oni...to tak bolo prezradené, to bolo prezradené, lebo on... tak, čo som mala? Šestnásť, sedemnásť rokov, už som bola také dievčisko, nie? A pravidelne som tade chodila, tak asi mu to bolo divné, čo kam idem. A to bola čisto židovská ulica, Kapitulská. No... A potom...

Takže tesne potom ako sa vás teda pýtal, že kam idete...?

Áno, áno.

Tak ste tam prišli?

Som po slovensky povedala, „Betka Bachárová,“ lebo zhodou okolností tá Betka Bachárová robila u nich spojárku na pošte.

Hm.

Preto som sa tak aj na to vyhovorila, že on nás videl spolu s tou Betkou.

A on sa vás, on sa vás to pýtal po nemecky?

On tak lámal. Niekedy povedal kam idem po slovensky, niekedy po nemecky...

On bol Nemeec, tento pán?

To ja neviem.

Neviete?

Neviem. Nie. Len to viem, že mi párkrát povedal slečinka po nemecky, zas povedal po slovensky. Neviem.

Hm.

Ale ešte jeden raz som tam išla, vtedy nemal on službu, a na druhý raz, ako som išla, už oni tam nebývali. Už mali také dosky na tých oknách.

Takže prišli ste tam a už tam boli...?

Ja som sa...

Už tam bolo prázdno?

Je som sa ani neobzrela, ja som sa neobzrela, lebo som nemohla veriť, či niekto zas za mnou nejde. Došla som domov a hovorím pani Gašparcovej, že už... hm... Tak spravila, že hm...

A keď ste im nosili tie obedy, tak ste išli dovnútra k nim domov?

Nie, nie, nie, nie, nie, nie, nie.

Alebo ako to bolo?

Oni mali taký... to bola taká chatrná ulica, také nízke boli tam, staré domky také, maličké. A tam boli len také dvojkrídlové tie dvere. Také malé okienko a tam som im vždycky podala.

Tam ste to nechali, hej?

Áno, oni si nechali. No... A oni potom poslednú dobu ani nechodili, ale kedysi chodili do obchodu a pani Gašparcová potom im tak naznačila, že je to nebezpečné.

Hm.

Do tej banky stále niekto chodieval, pravda, to... no... Ale vešiak mám po nich pamiatku. Cha... Cha...

A s tým obchodom čo sa vlastne stalo, potom?

No však mali to títo Gašparcovi, neviem, či mali ešte niekoho z rodiny títo Spitzerovi, to už ja neviem. To neviem. Pekný obchod to bol, Bože, také skrine na poschodí, do skrine som musela chodiť po takých vysokých... dotiahnuť, buď blúzičku, alebo nejaký ten...

Hm.

No...

Vy ste nám minule spomínali, keď sme sa rozprávali, že títo Spitzerovci chodili ešte aj nejaký čas do tej kaviarne k tým Gašparovcom, áno?

Tam sa to... tam sa to... Tam sa to... Tento pán Langer... Ja neviem. Som nemohla do kaviarne chodiť, ja som bola vtedy mladé dievča, to ja... ani počuť... Len keď išli niekedy cez takú záhradnú... Taká záhradná reštaurácia bola, nechceli ísť prednými dvermi, tak išli... tam tak vonku posedávali. Také panstvo lepšie.

Aha, takže tam sa to aj dohodlo s tým, o tom Karolovi nejako?

Tam sa to muselo. S tým Karolovým, áno. Áno, no.

A vy ste nám spomínali, že... teraz neviem, že či to bolo vtedy, keď ste išli s tým Karolom, ale asi hej, že vás zastavil nejaký...

Ten Mičko.

Nejaký...

Mičko.

Mičko, hej.

Nemec.

Hm.

Nemecký vojak. On dával na tohoto pána... Ako mi to vyšlo... riaditeľ... jeho brat bol... t-t-t-t... Ježišmária... vidíte, ako sa to tak po... Tichý. Pán riaditeľ Tichý. No...

A pán Tichý vás teda viezol z tých Šenkvic, áno?

Z tých Šenkvic, áno. Na tom malom nákladiaku.

A po ceste vás stopol ten Mičko?

Áno, áno. Áno, áno.

A čo od vás chcel?

No... vtedy som len Karola viezla, ešte šťastie, že nie tie dievčence, lebo vtedy tam by to bolo podozrelé. Tam áno. Ale tuto... brat vyzeral ako on, no tak...

Hm.

Jeden raz som bola samostatne, zase u Spolku Svätého Vojtecha na námestí, potom som tam robila ja v obchode, čo teraz na námestí potraviny sú tam veľké, tak v tom obchode som robila. A hneď vedľa bola budova, tam mali Nemci komando. A oni, keď niekto došiel takto neskoro večer, tak každého si tak išli preveriť, kto je, čo je, odkiaľ ide a tak. No, ten tam bol na tomto námestí vždycky, taký... tak sedel a čakal na toho Tichého, alebo tak niečo, keď po meste chcel niečo skontrolovať.

Hm, takže to...

Mičko sa volal.

Takže to bol taký miestny nejaký...?

Taký, taký... nejaký, čo chcel všetko vedieť a všetko vidieť.

A on chodil v nejakej vojenskej uniforme?

Áno, áno. Áno, v nemeckej.

V nemeckej.

V nemeckej bol.

A keď vás zastavil...

Hm.

Tak po nemecky sa vás niečo pýtal, alebo...?

Áno, ale on bol Modran, on vedel aj slovensky.

Hm.

Vedel.

A vy ste vedeli po nemecky?

Rozumieť som trošku rozumela, ale málo.

A vtedy, keď ste išli s tým Karolom, čo sa vás pýtal, že čo chcel vedieť?

No len, kto to je? „Das ist mein Bruder,“ no tak to som povedala, odkýval, že áno, je a bolo. Tam nebola žiadna, žiadna, výrazná nejaká podoba. Deti sú deti, však sme tisíce detí a sme jeden taký, druhý taký, ale u tých dievčienec, keď by to bolo, tak tá, čo bola taká chudá, to bolo vidieť.

Takže pri Karolovi ste mohli povedať, že... že je to váš brat.

Tak, lebo som mala bratov.

Hej, to vás napadlo len tak samej od sebe, alebo...?

To my mali povedať. To mi oni povedali, že mám povedať, lebo oni sa informovali, koľko je nás detí a tak, títo Gašparcovci. Oni... lebo naši tam chodili, do Trnavy. Takže sme sa... A vždycky, keď bolo niečo také utajené, tak pán Gašparec poslal otcovi nejakú fľaštičku niečieho, a tak, aby sa to...

Áno.

Milí ľudia, veľmi milí, dobrí ľudia to boli. To môžem povedať.

A ste aj spomínali minule, že aj Karol dostal nejakú takú inštrukciu, že keď sa ho budú pýtať, že ako sa volá...

Áno, áno.

Takže má povedať, že sa volá Lajo. Lajo bol ten váš brat?

Áno, áno. Áno, áno.

Aha. Takže úplne proste...

Lajko. Najmladší môj brat, Lajko. No...

A čo sa stalo s Karolom?

No... bolo po fronte, odišli...

A neviete?

Boli na fare, či tam niečo si vybavili, či nevybavili, ja som bola pre nich... Môj otec pani Lagerovú prevážal na trlinskú stanicu. To som hneď na začiatku hovorila, že ona nebola vyzorove pekná.

Hm.

Tam bolo vidieť, že... no... A keď došla z Trnavy, ona bola normálne oblečená ako žena, ale keď išla z Modry, môj otec ju s mamou prezliekli do mužského, tatkovho obleku starého, ošarpaného. Takže... a nikdy nešli na stanicu do Pezinka, alebo do Šenkvic, ale len na tú Trlinskú cestu.

Hm.

Tam bol vochťer tomu sa hovorilo, taká zastávka malá, čo tam museli pred železnicou stáť tie nákladné autá, a ona tade chodievala.

A čo tam chodievala?

Ona tam naskočila na ten vagón, ten nákladný a tak sa dostala. Ona nechodila osobným vlakom. Všetci ju by boli vystihli raz dva, kam ide, čo ide.

Hm. Ona prečo vlastne takto chodievala?

Aby sa neprezradila, že je židovka, že ide za tým synom do...

Ona išla za Karolom?

Za tým Karolom. Ona mu občas niečo doniesla, nejaké napolitánky, nemohla nič viacej, len toľko, ako čo ona zje. Keď by ju niekto prichytil, to už by bolo na nej. Lebo u nás mal všetko, čo sme my jedli, jedol aj on. Ale...

Takže táto jeho mama chodievala raz za čas takto sa s ním stretnúť?

Áno, áno. Áno, chodievala. No a potom...

A on váš otec vždycky tam išiel?

Ju odprevadiť. Však ona to tam nepoznala, ani tie... a zvlášť večer. Ona došla obyčajne... Karola mama doviedla už z oného, keď už si tam zvykol, tak už ho potom dala medzi chlapcov, lebo tiež nemohol byť oddelený.

Hm.

Medzi onými našimi. Tak potom, keď už vedeli, tak došla mama za Karolom a: „Pôjdeš sa vycikať,“ a on už vedel, že čo. Schodmi zišiel vedľa nášho... taká, taká chodba tam bola, kde bývala tá Hermína, čo zomrela v tých bolestiach. Tade jej otec otvoril a tam sa u nás schádzali.

Takže ona prišla až úplne ku vám do toho sirotinca?

Áno, áno. Áno, áno, áno. Hej.

Aha.

No... To už sme vedeli...?

A potom ju váš otec zase išiel odprevadiť?

Áno, áno, áno. No... no...

Tam na tú... Trlín sa to volá?

Trlinok.

Trlinok?

Trlinok, no, trlinská zastávka to bola.

Hm.

No...

Ako často asi takto tá pani Langerová u vás bola, koľkokrát, nespomínate si?

Hm... Raz týždenne snád', alebo niekedy dvakrát, ale... A to neviem, kde bola, kde sa schovávala ona, to som sa nemohla dozvedieť. Ale mám taký dojem, že to bolo u tej pani, to je moja mienka, u tej pani, čo v antikvariáte robili.

Hm.

Podľa mňa, lebo nevidela som adresu, a ona mi to potom veľmi, veľmi ťažko prezradila. Viete, to sú záležitosti, čo sme... oni mali dve...

Hej.

Také tajné veci a... neviem.

Tak ale to ináč dost' často chodila pani Langerová za Karolom?

Niekedy za dva týždne, raz podľa toho, ako...

Lebo koľko sa Karol... koľko bol u vás v tom sirotinci, koľko sa tam skrýval?

V štyridsiatom šiestom som sa vydávala, to už sme bývali rok na novom dome, tam už boli oni ako pozvaní hostia, ale pán Langer nedošiel. Starý pán Langer... Len pani Langerová a Karol. No... Dostala som jednu takú malú kyticu.... Cha... cha... cha... Hádám za päť korún. No a tým to haslo, odvtedy kameň do vody. Odvtedy, po tej svadbe, ani raz, ani Karola, ani pani Janičku som nevidela.

A keď Karol prišiel do sirotinca, to bolo v ktorom roku?

Počas fronty. Lebo tak to bombardovanie... čo som bola? Viete, čo som spravila, akú hlúposť? Čo som mala zo školy, zo školy ten... ten index alebo ako to bolo vtedy hovorené, a učňovskú knižku, to som ja všetko spálila. A mne to teraz tak naši... lebo chlapi mi to dávajú za príčinu, hovori: „Mama, hen to si... to si mala životný doklad,“ cha, cha, cha...

Tam ste mali aj tie roky, hej?

Všetko. Všetko... Takým krásnym písmom, na tom živnostenskom úrade, keď som robila skúšky.

Hm.

No... To počas fronty sa zapatrošilo, lebo my sme museli byť evakuovaní z Modry, to ostalo mnoho vecí, všetko šatstvo aj v Modre, no čo sme ponachádzali, ja... už si ani nepamätám.

Takže ale podľa toho, čo ste nám hovorili, mohlo by to byť roku tisícdeväťstoštyridsaťštyri? Toto s tým Karolom?

Skorej.

Skôr?

Skorej to bolo, pravdaže. Štyridsať... však koľko on tam bol? Tri roky? Tri roky tam bol, v sirotinci...?

Tri roky bol v sirotinci? Aha, tak...

Mne sa zdá, že tri roky.

Tak štyridsaťdva to mohlo byť?

Dva, tri, štyri...

Hm.

No. Tak nejako to bolo, lebo Roháčkovci zomreli, starí Roháčkovci, a my sme ten dom odkúpili. A to... štyri? Neviem presne. Tri, štyri...

Vy ste mali štrnásť rokov?

No áno, keď som bola pri konfirmácii, vtedy to bolo ešte v sirotinci, keď som mala štrnásť rokov.

Hm. A potom ste odišli do tej Trnavy?

Áno, lebo ten sirotinec sa musel opravovať, tam bolo popálené všetko, ako počas fronty, zdevastované. Deti sa porozchádzali po cirkevných týchto...

Hm.

Tých obciach, no a...

Takže vy ste vlastne odišli do tej Trnavy potom ako aj vypálili ten...?

Áno, áno. Áno, áno, áno.

Ten internát dievčenský?

Ten internát, áno.

Aha.

Hm.

A kedy ste boli presne confirmovaná?

Presne vám poviem, dvadsiateho piateho októbra... tisícdeväťsto... štyridsať... dobre mi to vychádza?
Cha, cha... Či štyridsať štyri? Teraz neviem.

Neviem, teraz...

Nie!

Som vás už aj ja možno poplietla.

V štyridsiatom... Mne už sa tie čísla... to by som musela spätne... Mala som dvadsať rokov, keď som sa vydávala. Cha, cha, cha. Tak to počítajte. Už to neviem.

A štrnásť, keď vás confirmovali.

Áno.

Hej?

Cha... cha... cha... Tak šesť rokov. Ako teraz čísla v tom obchode, tak teraz také veci zabúdam. No...

Dívam sa tu do tých mojich poznámok teraz...

Áno.

Že či sme si tak už prešli všetko, čo ste nám vtedy porozprávali. Teraz ste nám aj viacej povedali, ešte.

Tak som si zmyslela, ešte by som toho vedela viacej. Ešte by som toho vedela viacej.

Ale opýtam sa... urobíme si teraz kratučkú prestávku, ja sa poradím tuto s kolegyňkou aj s pánom Beyrakom.

Hm.

Že...

...

Chceli by sme vás poprosiť, toto je teraz hlavne kvôli tomu videozáznamu.

Áno.

Ked' ste spomínali, že boli u vás, sa skrývali tí traja, čo vraveli teda, že sú partizáni, ale že boli vlastne utečenci z Poľska, z nejakého lágra...

Áno, áno.

Hovorili ste, že mali vytetované číslo. Mohli by ste nám to ešte raz ukázať, kde to číslo mali vytetované?

Niekde na rukách, ja neviem, kde to majú, či vojaci to majú alebo kto to má tetované. Cha, cha...

Kde ste... ako ste to videli, ako si to pamätáte? Na tej ruke?

Tak.

Hm.

To tak ako hodinky keby mal.

A ste sa vtedy aj pýtali, že čo to je, odkiaľ to majú?

Nie.

Nie.

Hm.

Takže to...

Ten jeden starý, ten vyzeral na takého staršieho pána, a tak výzorovo židovsky, ale... Čo viem, tak ten Jožko Zbielský, čo bol z toho... tí študenti dvaja, to viem, že boli poľskí.

Z toho Poľska.

Áno.

Ale títo ste nevedeli tam nejaké detaily?

Nie, nie. Nie. Tento... vidíte... Ďulo.

Ten váš nápadník.

Áno. Ten nebol, to viem určite, že nebol.

Hm.

To stopercentne viem. On bol evanjelik, vždycky, keď sme došli z kostola ešte sa pýtal na pesničky, čo sa spievalo.

Hm.

Ten starý pán, ten bol výzorovo, by som povedala, alebo tak... tak trošku mentálne zaostalý, alebo také niečo.

Hm.

Neviem to tak vysvetliť. Ale tí dvaja tu mali, ako keby bol na hodinky, viete, neviem, či boli u vojska niekde, čo sa dávali tie znaky tým zbehom, alebo neviem, čo to...

Takže iba dvaja z nich mali to číslo?

Áno, áno.

A ten starší pán ho nemal?

Práve ten starý, ten mal.

Či ten ho mal?

Ďulo nemal.

Aha.

Ďulo.

Aha, starší pán a ten...

Tí dvaja mali.

Ten druhý...

Hm.

A Ďulo nie.

Ďulo nie. Ďulo nie. Ďulo nie...

Hm. Vtedy, keď bol ten veľký požiar...

Áno.

To bola taká veľká tragédia, že?

No to bola strašná tragédia.

Vy ste ten požiar videli?

Nie... kdeby, to sme boli pozerat' už len... to bolo vidieť zo sirotinca. To bolo tak ďaleko, ako z tejto budovy keď vyjdete von. Ako idete na Šenkvice, ako sú evanjelické dva kostoly, tak vzadu to je, tá budova je teraz znovu postavená.

Hm.

Ja to mám aj zobrazené, ako to aj horelo. Neviem, kto to fotil.

Takže vy ste ale neboli v takej vzdialenosti, aby ste ten požiar mohli vidieť?

Nie.

Ako zblízka?

Ja som tam chodila len do školy, ako žiačka. Mňa učila pani Sobinová, tá pani Edita.

Hm. Takže pri tom požiari ste neboli?

Nie, to tam ani neviem, čo by sa... však to bolo obkľúčené Nemcami. Fara... to viem, pána farára chceli... no, to sa to tam všetko... či to niekto prezradil, že sa tam registruje to. Zapisuje, však ja myslím, že to museli vedieť, odkiaľ sú tie deti.

A v akú dennú dobu to bolo? V noci? Alebo kedy sa to stalo?

Navečer.

Navečer.

Navečer. Ráno už bol zhorený ten... ten... no... A tie deti v tom lesíku, to bolo niečo strašné. No... To bola najväčšia tragédia tu v Modre. Na to sa nedá zabudnúť.

A vtedy, keď to horelo, bola nejaká taká situácia, že ľudia by boli nejako vonku na ulici a...?

No boli by išli hasiť, ale však tam sa nedalo, to je... to je také... tak mimo ob... stavania, to bolo tak von z Modry, do vinohradov ten internát, tak vzadu von z Modry, takže tam ľudia sa mohli len pozerať z domov, alebo videli, čo sa robí, ale myslím, že tam... neviem, kto by. Nevie. A...

A to, že tam tí nemeckí vojaci strážili, to ste sa od koho dozvedeli? Že to bolo obkľúčené Nemcami?

No však na fare čo boli, tam čo bývali blízko, to je vidieť tam. Ten guľomet tam mali... však to je... to ešte aj... Kto to hovoril, že to videli? Zimová? Nevie, kto to hovoril, že oni videli, keď to nakladali neviem, či aj guľomet či to zápalná bomba, alebo čo to je, ja neviem. S však to nešli zapáliť len so zápalkou. Tak to museli tie streľby na tom...

Hm.

Byť... A potom ako, ako tie deti... to si až teraz uvedomujem, ako tie deti v tom vinohrade, čo do nich strieľali, alebo ako ich... tam toľko mŕtvych bolo.

Že ako tam zahynuli tie deti?

Áno, v tom vinohrade a v tom lesíku.

A oni nezahynuli pri tom požiari, oni stihli utiecť?

Oni museli... celá tá budova musela ísť do toho parku, školský park to bol. No... Tam museli ísť a... Buď sa vrátili živí alebo... Aj pani riaditeľka Sobinová, aj tá, lebo ona tam bývala v tom areáli.

A ona tam zahynula tiež?

Nie, nie. Ona v nejakých Evanjelických listoch ona dávala aj článok, tato pani Sobinová, Máša Sobinová sa volala, pani riaditeľka.

A tiež by sme sa ešte radi vrátili k tej situácii, keď ste vraveli, že prišli ruskí vojaci.

Áno.

A že to teda bolo nebezpečné, že teda aj váš otec o vás mal strach.

No.

Urobil vám tam ten úkryt.

Tak, tak.

Spomínate si na nejakú takú konkrétnu situáciu, že ako sa tí Rusi správali voči tým mladým dievčatám?

Môžem to tak povedať?

Môžete to povedať, ako sa vám najviac hodí.

Chceli znásilňovať, no. A na deväťdesiatej ročnej babke bol zvalený, napitý ako štupeľ, ten jeden Rus. Môj otec došiel k nemu, tak ho chytil za kabát... a hovorí: „Čo si sprostý, však to je deväťdesiatročná baba, čo si?“ Malé deti v pivniciach, krik, plno hrôzy tam bolo. Ja som to až hore do tej vežičky počula. Z tej pivnice.

A toto s tou deväťdesiat ročnou babkou, to vy ste videli?

Ja som bola hore, v tej...

Vy ste bola schovaná.

No.

To vám otec váš povedal?

Áno, áno. A tá jej dcéra... tá babka, sa volala Milka Zimová, ona mala postihnutú nohu, takže moc dopadala na nohu... A tá kričala: „Strýčko Kopic poďte, lebo...“ Ho... ho.. ho... No!

Takže volala o pomoc, aby jej váš otec prišiel pomôcť.

Volala o pomoc. No. Tak preto tam nemohli byť malé... staršie, len malé deti. Ale čo babka Zimová, tá Milka Zimová, tá už vtedy mala sedemdesiatdva rokov a babka mala deväťdesiat. Aj vyše deväťdesiat.

A to sa u nich doma stalo?

Nie, tu v sirotinci, oni tie ulice, tie čo bývali tak pri sirotinci, čo je tá jedna ulica, tak oni chodievali do toho úkrytu do sirotinca. Keď bol nálet, alebo nejaká taká situácia.

Hm.

Tak vždy chodili tam sa schovávať.

A tí Rusi sa tam ako dostali, do toho úkrytu?

Tam bývali oproti. U pána... pán farár Rigan. Pán farár... pán profesor Rigan. Oni sa museli vysťahovať do takej unibunky, do záhrady, a títo obsadili ten veľký dom.

Hm.

No... tam bývali prestrelky v noci, tam to bolo ako... ako... decká sme ani nemohli vôbec vychádzať na ulicu ani nič, to sa decko stratí niekde, čo vie, čo... Boli tam aj menšie deti. No...

A tiež by sme sa vás chceli ešte opýtať, že vlastne po vojne, už po skončení vojny, aký osud stihol tých miestnych Nemcov? Ktorí žili v Pezinku napríklad?

To ja neviem.

Neviete?

Nie.

Nevideli ste nejaké také situácie, že by...?

Pezinčani boli Pezinčania, tí ostali hujdri naďalej, cha... cha.. cha... Ako sme im hovorili, že sú to hujdri, takže ozaj neviem. A či ešte niekto z nich žije, nuž, to neviem.

Vy ste...

V mojich rokoch to už ťažko by som vedela niektorého spoznať, lebo niekedy, keď idem domov tam do Pezinka, ma zastaví: „Je, Emuška, to si ty, ja hovorím: „Ale ja neviem, kto si ty.“ Už zabúdam.

Cha, cha, cha.

Tak sedemdesiat rokov už nie je... a keď som odišla odtiaľ z Pezinka ako malé dieťa, osemročné, takže to už tých osemdesiat rokov niečo...

Takže vy ste už potom aj stratili kontakt s Pezinkom?

Tak len s rodinou, len so starými rodičmi, čo tam ostali, tí potom po fronte... za osem rokov dedko a za dvanásť rokov babka zomreli. Takže tam už potom sme nechodili.

A vy ste nám spomínali, že vy ste vlastne mali aj nejakých tých miestnych židov ako príbuzných, v rodine.

To mi len tak našili, to mi len tak našili, viete, lebo my sme stále boli v kontakte spolu, a ja už som bola „Židula.“

Hm.

Ale ako pôvod toho to nebol až taký. To my sme tak boli zadobre. To...

A nemeckých príbuzných ste nemali?

Nemala som. To z matkinej strany strýco Lajoš sa prvý raz oženil, žena mu zomrela veľmi skoro, tá Hadenová, ale oni rozprávali po slovensky, len mali to nemecké meno, Haden.

Hm. Oni neboli po vojne nejakým prenasledovaní alebo niečo také?

Nie, lebo aj deti mali, do slovenských... nie, tam neboli deti, tam boli deti až potom, mojej tety švagriná bola z Trlinga, ale ináč nemali tam oni blízku rodinu. To ten Paknkhort, čo je tá ulica, čo sme my bývali, to tam boli všetko takí starí ľudia už. Tam akurát ten... ten Gottlieb, a potom ešte... ten mal vtedy ale... čo ja viem, však ja som mala vtedy koľko? Sedem, osem rokov? Šesť rokov? On už bol

starý mládenec, bol. A potom sa prepil aj zomrel teda. To sa pamätám, že sme išli zo zvedavosti pozerat' na pohreb. Tak šikmo dolu ulicou bývali.

Hm.

Ale tam boli väčšinou takto, Wallachoviči a Praženkovci, a tak ďalej, čo boli tak z tých dolných ulíc, a prechádzali niekedy cez ten Pankhort, cez tú našu ulicu a do mesta. Tam bolo hodne Nemcov, na tej Kozej ulici.

A tuto v Modre, po vojne, neboli nejaké také, že by ľudia niečo proti tým miestnym Nemcom, ktorí tuto žili, že by boli nejaké také...?

No, na našej ulici bývali.

Veci...

Takto z križa okná sme mali, mali dve dievčence. Áno, mali dve dievčence a tí odišli hneď po fronte preč. Oni ten dom predali bývalému predsedovi národného výboru. V tejto ulici Moyzesovej, tam, tam neboli Nemci. Boli jedni, ale tí tiež zomreli, Bože ako sa to volali? Vitgruberovi... Witgruber alebo také nejaké nemecké meno mali. Hm. Nevie, na čo by som si ešte tak spomenula.

Pýtame sa preto, že po vojne proste v niektorých tých oblastiach, kde žilo viacej Nemcov, tak niektorí boli aj odsunutí alebo sa teda ľudia tak ako keby aj im mstili, že zase sa vlastne tá karta obrátila...

Hm.

Ale tuto asi nebolo také?

Tu nie.

Podľa toho, čo hovoríte.

V Modre vôbec nie.

Že...

Nie, nie. V Modre nie.

Že by ste neboli...?

Jedine čo som mala ťažké srdce na toho Mička. Ten bol aj proti môjmu otcovi, lebo vedel, že bol legionár, to viem, to... Ale ináč tu v Modre bolo tak dosť ticho.

Hm, hm.

Hovorím, tam v tom Pezinku, tam bola strašná nenávisť. Tam by nás boli v lyžičke vody utopili. Cha, cha.

Ja vám teda chcem veľmi pekne poďakovať...

Nie je za čo.

Za tento náš rozhovor.

No. Čo som vedela... len na niektoré tie mená, čo to bol ten... Gottlieb? Či ako sa to... Edo... Na to sa nemôžem zmyslieť, pri obede, som jedla, hovorím: „Ako sa volá, ako sa volá?“ Nemôžem si zmyslieť. Kto to je.

To bol ten, čo mal ten incident s tým vašim otcom, hej?

Áno. Hm.

Ďakujeme, aj tak ste nám porozprávali veľmi veľa.

Až moc.

A sú to naozaj veľmi cenné spomienky, takže...

No.

Sme veľmi radi, že ste sa s nami stretli.

V týchto rečiach je veľa povedané, ale keď uvidíte tie fotografie, keď aj len tak letmo.

Hm.

Tam... tam sú tie dejiny. Aj o záchranu tých židoch, kde sú tajno vyfotení, tie decká, vonku bolo...

Hej.

Trošku slnečno, a tam sú tie židovské deti.

Áno.

Pri tej studni, to je studňa lásky, tam som sa zoznámila s mojím mužom.

No prosím.

A tam sú tí chlapi teda vyfotení, tak tam sú také...

Tak...

A človek nevie, ja som nevedela, kto to boli tie deti všetky.

Hej, hej.

To sa nedalo zistiť, to mali písomnosti na fare. A tuto v sirotinci sa málo mohlo o tom hovoriť.

Tak bolo to nebezpečné v tom čase.

Lebo viete niektorí... Bolo to nebezpečné. Mohol ísť niekto okolo plotu a sa opýtať: „No, je tu nejaké také dieťa?“

No.

Nechceli tým druhým deťom spraviť zle a povedal by mu... Je to povedzme, nie? Karol Langer – a už vedel, čo je.

Hm.

A nie len o Karolovi, ale my by sme boli bývali, celá rodina, sirotinec, a farár, čo všetko... to bolo všetko späť tak spolu.

Určite, hej.

To bolo. No a teraz, hovorím, ako to bolo na tej Kráľovej, to ma milo prekvapilo, lebo s pánom profesorom Mešťanom ozaj dlhé roky. Čo som ani nevedela, doktor Erdelský... ja som ho vždy pokladala, tohoto Modrana, že on je pôvodom Nemec.

Hm.

Aj keď chodil k strýčkovi Patakovi, tak som si myslela... z takých... no ale on sa práve teraz ukázal, že je... že je iného... inej myšlienky, alebo tak by som povedala. No a niekto sa o mňa zaujímal. Neviem kto, zo židovskej komunity. A tento pán doktor Erdelský napísal jeden dopis, a spomína tam nejakú pani profesorku zo židovského, bratislavskej tej, a on dal na tu pani o mne kontakt, kde bývam, čo bývam, telefónne číslo, keby by bol dobrý so mnou takýto rozhovor.

Hm.

Ja som dostala taký dopis, ja som bola prekvapená, hovorím: „Čo kto to na... toto... dal do verejnosti...“

Informácie sa šíria, áno.

Tak. Tak, tak. No. A niekedy som mala aj strach trošku, viete, lebo ľudia sú zlomyseľní... Sama bývam...

Hej.

Tak si ma môžu pristaviť: „Tak ty si pomáhala takým a takým ľuďom!“ Alebo to a to,... no... Dobre.

Dobre. Ďakujeme.

Takže toto by bolo.

Ďakujeme veľmi pekne.

Prosím.

Toto bude úžasný materiál do nášho múzea.

Hm.

Ešte teda tie fotografie, ak si chce pán Beyrak pozrieť.

Áno, viete aby sa potom nejako dostať do kontaktu, aby som to potom mohla Želke povedať, aby si to mohla v tom Chicagu, čo ona býva alebo ako? Pánu profesorovi?